

בשער

חקר הגניאלוגיה היהודית התעשר לאחרונה בספר חשוב ורחב יריעה: ארבעה כרכים גדולי ממדים, מאת רוז לרר-כהן, חברתנו מירושלים, ושאול איסרוף מהחברה הגניאלוגית היהודית בבריטניה. הספר, **השוואה בליטא 1941-1945 ספר זיכרון**, הוא מאגר עצום של מידע, שנאסף בעבודת נמלים במשך למעלה מחמש שנים, ועיקרו הוא רישום השמות של יהודי ליטא שניספו בשואה, בתוספת מידע על המשפחות, המקומות והתאריכים. ביקורת מפורטת על הספר מתפרסמת בגליונו, ומפאת חשיבות הספר נתנו לה מקום מיוחד בגיליון.

שנים רבות התלבטו בני עמנו בכל מקום בשאלה איך לכתוב על השואה, איך להנציח, איך לזכור. בשנים הראשונות, כשעוד היינו המומים, היה קשה לכתוב, כפי שהיה גם קשה לדבר במסגרת המשפחה – והדברים ידועים. עם עבור הזמן, התחילו לספר את הסיפורים, לכתוב את הספרים, להיזכר, להזכיר ולהנציח. וכמו מאליהם עלו השמות, והובן כי האופן הראשוני והמעמיק ביותר לזכור את האדם הוא באמצעות שמו. ומה שנעשה עד אז בימי הזיכרון רק במסגרת המשפחה, הפך לאט לאט לחלק מהתודעה הציבורית, והתחיל להתבטא, בין היתר, במנהג הקיים כבר מספר שנים – לקרוא בימי הזיכרון את השמות מעל במה ציבורית בטקסי הזיכרון השונים. השמות יצאו ממסגרת המשפחה המצומצמת, יצאו מהאלמוניות וקיבלו מעמד ציבורי ועךך במכלול הזכירה. אני רואה את הספר הזה כביטוי נוסף, וחשוב ביותר, למגמה כללית זו.

המאמרים העוסקים ישירות בגניאלוגיה, או בשטחים הקרובים לה, הם מגוונים הפעם. אדוארד גֶלס מביא את החלק השני של מחקרו, על משפחת אביו, לאחר שפרסם בגיליון הקודם מאמר על משפחת אמו. נפתלי ורטהיים ויונתן ממלוק מספרים על מחקריהם – ממלוק דרך סיפור מפורט על משפחתו ותולדותיה, וורטהיים על ידי הצגת "עוד סבא שנולד לו". רוז פלדמן עוזרת לנו להציץ אל משפחתה ועיירת אבותיה דרך החלון שפתחה באינטרנט. את ההיבט ההיסטורי מביא לנו הפעם דוד פרדיננדו, המספר על היהודים שקיבלו את הזכות להתיישב מחדש בלונדון, בזמנו של אוליבר קרומול ומנשה בן ישראל. פרופסור משה פרג'י חותם את סידרת המאמרים בסקירה מפורטת ומלומדת על מוצא שם משפחתו ועל גילגוליו באזורי העולם השונים ובתקופות השונות.

במסגרת הרשימות והמאמרים הקשורים לחברה הגניאלוגית הישראלית אני מבקשת לציין בראש וראשונה את רשימתה של הרייט קסו על החדשות מן הספרייה. יהודה קלוזנר מביא קטע נוסף על רישום נתונים גניאלוגיים, וז'ן פייר סטרוויס מדווח על משכנו החדש של הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי. כמובן שמתפרסמים גם המדורים הרגילים על ביקורת ספרים וסיכומי מאמרים מכתבי עת זרים.

ואחרון אחרון: הרשימה "מי מכיר? מי יודע" של דר' חנן רפפורט היא "סקופ" אמיתי: אנא קראו!

יוכבד קלוזנר

אנו משתתפים בצערה של חברתנו הטובה מטילדה טג'ר ומשפחתה על מותו בטרם עת של

חתנה

אחיעזר רכוב

מערכת שרשרת הדורות וכל חברי החברה הגניאלוגית הישראלית.

משולחנה של חנה פורמן יו"ר החברה הגניאלוגית הישראלית

לאחרונה פורסמו בעיתון זה, לפי בקשת העורכת גב' שירלי פלאום (Shirley Flaum) ארבעה מאמרים מתוך הגיליונות של *שרשרת הדורות*: מאמר של גיורא פוזיילוף על העברת הירושה ברבנות בוכרה (גיליון ט"ז מס' 1), ושלושה מאמרים של יהודה קלוזנר על הרבנות האשכנזית באירופה והחסידות (גיליונות ט"ו מס' 3, ט"ז מס' 1 וט"ז מס' 3). כל המאמרים פורסמו באישור המחברים והמערכת.
הגישה למאמרים:

<http://www.jewishgen.org/Rabbinic/journal/>
חברי המערכת חוזרים ומבקשים להגדיל את השתתפות החברים בעיתוננו. אנא, כתבו על מחקריכם, "מסעות שורשים" שאתם עורכים, ספר שמתפרסם, גילויים חדשים, סיפורי משפחה מיוחדים ומעניינים. אפשר להגיש את המאמרים בעברית או באנגלית.

אני מבקשת מכאן לשוב ולציין את כל חברי המערכת: יוכבד קלוזנר, מטילדה טג'ר, הרייט קסו, שלום ברונשטיין, הרולד לואין העושים מלאכתם בהתנדבות, במסירות ובמקצועיות רבה, יישר כוח.

השתתפות חברים במפגשים. כרגיל זו נקודה שקצת "לוחצת על היבלות". מן הראוי היה שיותר חברים יגיעו למפגשים החודשיים בסניפים השונים. הגישה הרונחת – הנושא לא קשור להתעניינותי או למחקר שאני עושה או אולי "לא יהיה מעניין" – גורמת לכך שחברים מפסידים לא פעם הרצאות חשובות. אנו מקווים שכל אחת ואחד מאיתנו יבחן את העניין דרך ההיבט הגניאלוגי הכללי והאפשרויות הטמונות בכל הרצאה ללמוד משהו חדש.

כרגיל, הבקשה הקבועה – אנא הודיעו על כל שינוי כתובת או מספר טלפון.

אל תהססו להפנות אלי את הערותיכם והארותיכם בכל עניין שנראה לכם. ehfurman@netvision.net.il
או אל: ת.ד. 86 קרית גת 82100.

גיליון י"ז מס' 1 מופיע כאשר אנו נמצאים בתוך שנת הפעילות השוטפת.

האסיפה הכללית השנתית לשנת 2002 כבר מאחורינו. אני מבקשת גם מעל במה זו להודות לחברים שסיימו את תפקידם. להרייט קסו – מזכירה, על פעילותה ועזרתה. הרייט ממשיכה לתרום מעל ומעבר כספרנית הראשית שלנו וכחברה במערכת *שרשרת הדורות*, יישר כוח. ולייסי גולדשמידט – גובר בשלוש השנים האחרונות, תודה על הפעילות המתמדת והעיקשת, שעזרה להתגבר על כל המכשולים שהיו בדרך, ועל שיתוף הפעולה המלא והמוצלח. לשניהם ברכת בריאות והצלחה בהמשך.

נבחרים חדשים לתפקידים: מרים הרינגמן – מזכירת החברה, אברהם צפדיה – גובר החברה. ברכת דרך צלחה לכולנו.

הניירת הנדרשת בגין דו"ח שנתי על הפעילות הכספית של החברה נמסרה בזמן לדרשם העמותות, וכך ניתנת לנו מסגרת מסודרת לפעילויות שלנו.

פרוטוקול האסיפה הכללית לשנת 2002 נמצא בכל סניף לעיון החברים.

כנס 2004. אנו נמצאים בלב העשייה וההכנות הנדרשות לצורך קיום הכנס. הפרוייקטים – בניצוחה של חברתנו מטילדה טג'ר – בפעילות נמרצת, בשלבים שונים של ההכנות, חלקם לקראת סיום.

ישיבות צוות הכנס מתקיימות באופן קבוע אחת לחודש לדיון וקבלת דוחות ביניים על ההתקדמות והטיפול בכל הנושאים.

אני חוזרת ופונה לחברים, נחוצים מתנדבים בתחומים השונים, וכל מתנדבת ומתנדב יעזור להצלחת הכנס.

הרחבת היריעה. בדו"ח על *שרשרת הדורות* שהביאה באסיפה העורכת הראשית והנמרצת שלנו, יוכבד קלוזנר, שמחנו לשמוע את הבשורה כדלקמן:
קבוצת הדיון RAVSIG, שהיא חלק מ-JEWISHGEN ועוסקת בחקר המשפחות הרבניות, מקיימת עיתון באינטרנט (On-Line Journal).

ואחרון אחרון חביב: ברכות חמות לחברנו הוותיק, ממייסדי החברה הגניאלוגית הישראלית, מר שמואל אבן-אור-אורגנשטיין, על קבלת עיטור הכבוד "יקיר ירושלים" לשנת תשס"ג.

השוואה בליטא 1941-1945 ספר זיכרון
מאת רוז לרר-כהן ושואל איסרוף, הוצאת גפן, ירושלים וניו יורק 2002
ביקורת מאת שלום ברונשטיין
מתורגם מאנגלית

לערים השונות – והרשימה ארוכה. מי שלא מחזיק את הספר בידו ומעיין בו, לא יוכל לשער אפילו את מלוא היקפה של עבודה זו. מועיל במיוחד לכל מי שחוקר את הקהילה היהודית בליטא הוא הפרק "גירסאות שונות בשמות ערי ליטא". השם הנוכחי של העיר ניתן באותיות עבות (bold) ואחריו כל שינויי השם. לגבי מקומות אחדים קיים רק שם אחד, לעומת זאת יש מקומות שיש להם שורה של שמות לגמרי שונים זה מזה. רשימת שמות זו – בליטאית, יידיש, רוסי, פולנית וגרמנית תהיה לעזר רב לחוקרים שלא הזדמן להם לשמוע את שמות הערים האלה בבית הוריהם, והם מגיעים אליהם רק לאחר שמחקרם הגניאלוגי הביא אותם לגילוי מחדש של שורשיהם בליטא.

סידרת הספרים כוללת ארבעה כרכים גדולים, הרשומים כשלושה חלקים. דבר זה מבלבל במקצת. מספר פרטים אחרים יגרמו לקורא קשיים מסוימים בעבודת המחקר שלהם. בכרך הראשון, למשל, מאוית השם של עיירת אבותי קרקנבה (Krekanava) בצורה אחת בעמוד 49 ובצורה אחרת בעמוד 55. דבר זה יכול להוות בעיה לחוקר המתחיל, שאינו יודע, למשל, כי הצורה שבה השם מבוטא חשובה יותר מהצורה שבה הוא נכתב. אך דברים קטנים אלה הם בטלים בשישים בתוך עושר המידע שהספרים נושאים בתוכם. מאחר שהמחברים כללו כמות כה עצומה של נתונים, אני בטוח כי היה גם חומר שנעלם מעיניהם. זמן מה לאחר שהספרים פורסמו, נתגלו בליטא רשימות נוספות של קורבנות השואה והן נשלחו למחברים. בעתיד יפורסם בוודאי כרך מילואים, שיכנס בתוכו את כל החומר הנוסף.

מאחר שיש בספרים אלה כל כך הרבה – במקום לדון בתוכן של כל כרך וכרך אתמקד בשטח מסוים אחד, "פרוייקט השמות בליטא". המחברים העבירו ברחבי העולם שאלון, שהיו בו משבצות למילוי שם המשפחה, השם הפרטי, שם האב, שם האם, השם קודם הנישואין, הכינוי, המקצוע, מקום הלידה, תאריך הלידה, הגיל, מקום המגורים קודם המלחמה, מקום הפטירה, תאריך הפטירה. האנשים שנענו מילאו את השאלון ככל שיכלו, וכך נאספה כמות אדירה של מידע. התוצאות, המופיעות בכרך הראשון תחת הכותרת "מידע שנמסר על ידי משפחה וחברים, באמצעות הדואר והדואר האלקטרוני", משתרעות על 131 עמודים גדולים. שם האדם שמילא ושלח את השאלון כלול גם הוא. היו שמסרו עשרות רבות של שמות. לכל מוסר שאלון ניתן מספר, כדי להקל על ההתמצאות, ואם חוקר מבקש להתקשר עם אחד ממוסרי השאלונים, הוא יכול לפנות אל גב' רוז לרר כהן בדואר אלקטרוני. רבים שלחו גם

מה יכולה להיות תשובתנו, אם משהו ישאל מה היינו רוצים שהארכיאלוגים בעוד 2000 שנה יידעו על התרבות שלנו, או יגלו על החברה שלנו? זו אינה שאלה רחוקה מהמציאות, אלא היא חלק מהמציאות שאלה מבינינו העוסקים במחקר גניאלוגי ניצבים מולה לעתים קרובות. זו שאלה שאנו עומדים לפנייה בכל יום ובכל הזדמנות שאנו מתעמתים מחדש עם השואה. למעשה, אנו הדור האחרון של עדי הראייה – ומה שלא נכתב היום ייתכן שלעולם לא יירשם עוד.

אנו חיים בזמנים קשים – בתוך האירועים שבהם מכחישי השואה למיניהם חוברים ללאומנים האיסלאמיים במטרה לסלף, לסרס ולעוות את ההיסטוריה של המאה העשרים. מי היה חושב שקבוצות אלה, שהן כה שונות במהותן ובעצם שוללות זו את זו, יתאחדו כדי להילחם באויבם המשותף – היהודים?

רוז לרר כהן, חברה ותיקה בחברה הגניאלוגית הישראלית, ושואל איסרוף מלונדון השלימו מעשה של מלאכת מחשבת בפירסום הספר **השוואה בליטא 1945-1941 ספר זיכרון (The Holocaust in Lithuania 1941-1945 A Book of Remembrance)**. לפני למעלה מחמש שנים הם התחילו לרשום את השמות של יהודי ליטא שניספו בשואה. שלא כמו בארצות מערב אירופה, כגון צרפת, בלגיה והולנד שבהם נשארנו לנו רשימות מפורטות של המגורשים, הרי ככל שאנו מתקדמים מזרחה המצב נעשה קשה יותר, מבחינה זו. אלה שנרצחו בפוגרומים, שנאספו בכיכר העיר (Umschlagplatz) ונשלחו למחנות, שנהרגו בידי האס-אס (SS) לא נרשמו בשום מקום. במקומות אחדים, לקחו על עצמם מספר אנשים מקומיים לרשום את שמות היהודים שנרצחו. רשימות אלה יקרות לעין ערוך, והמחברים מצאו אותן והשתמשו בהן.

סידרת ספרים זו היא אחת העבודות המקיפות ביותר על השואה, שראיתי. כדי להעריך במלואו את הקף המידע המוצג בה, הייתי צריך להביא לפני הקורא את "תוכן העניינים" של כל אחד מארבעת הכרכים הגדולים. כל דבר שנוגע ליהודי ליטא כלול בהם. חומר שהיה נגיש רק לבעלי ידיעה טובה בעברית עומד עתה גם לרשותו של הקורא אנגלית. דוגמה אחת מרבות היא רשימת התאריכים של השמדת הקהילות היהודיות בליטא. מעלה נוספת בחלק זה של הספר היא הצגת התאריכים הן לפי הלוח הכללי והן לפי הלוח העברי.

לקורא המעוניין לדעת יותר על תפארת יהדות ליטא, ניתנת רשימה ביבליוגרפית רחבת יריעה, עם ספרים בתשע שפות. מובאות גם כתובות של אתרי אינטרנט

של הספר מצביים רמת איכות שאנו בהחלט מצפים לה ממחקר על יהודי ליטא. עותק של סדרת הכרכים נתרם לספריית החברה הגניאלוגית הישראלית באדיבות המחברים והוצאת הספרים גפן. מחיר הנחה מיוחד ניתן לישראלים המבקשים לרכוש ספר זה, המהווה הישג בלתי רגיל והוקרה מיוחדת ליהודי ליטא, ה' ינקום דמם.

להזמנת הספר: הוצאת ספרים גפן, ירושלים וניו יורק,
www.israelbooks.com 2002
:ISBN
כרך I : 965-229-290-7
כרך II : 965-229-291-5
כרך IIb : 965-229-292-3

עדויות אישיות, וחלק מהן נכללו בספר. איש לא ראה את החומר הזה קודם, ורק הודות לפרוייקט השמות זכו הדברים לעלות על הכתב. זאת הפעם הראשונה ששמות קורבנות השואה בליטא, שמות שלרוב היו ידועים רק לבני משפחתם הקרובים שציינו כל שנה את יום הזיכרון שלהם, נאספים ביחד במקום אחד. אפשר רק לשער כמה רבים השמות שלא נרשמו, מפני שאלה שהכירו אותם או היו קרובים להם אינם עוד בחיים. דבר זה רק מגביר את הערכתנו לשרות הגדול ולתרומה שתמרו רוז לרר-כהן ושאלו איסרוף לעם היהודי בכללו וליהודי ליטא בפרט. בדפדוף בין דפי הספר, אנו נזכרים שוב ושוב בעוצם ההרס של מרכז גדול זה של חיים יהודיים. השואה בליטא 1941-1945 ספר זיכרון, הינו ללא ספק אחת העבודות החשובות ביותר בנושא זה, שהופיעו בשנים האחרונות. השלמות, היסודיות והדיוק

הערה להיסטוריה: בכורה! מי מכיר, מי יודע?

חנן רפפורט

אנחנו חשבנו לתומנו, כי בעולם המערבי "החדש"* , זכות הבכורה לייסוד חברה גניאלוגית יהודית שייכת ל"חברה הגניאלוגית האמריקאית", שנוסדה על ידי הרב מלקולם שטרן, מד סטנלי בטקין ודר' ניל רוזנשטיין. החברה הזו עומדת לחוג בחודשים הקרובים את יום ההולדת השלושים להיווסדה.

על הגניאלוגיה בישראל ידועה לנו הפעילות של ר' שמואל גור** , אשר עלה לישראל מאוסטרליה ב-1968, והתמחה בשושלות רבניות וחסידיות. היה לו חוג אישי של חסידים ומתעניינים, שהבולט ביניהם והקרוב ביותר אליו היה מר חיים פרידמן, גניאלוג מפתח תקווה.

לאחר זמן מה החליטה קבוצה ירושלמית אשר כללה את מר שמואל אבן-אור אורנשטיין, גב' רודה כהן, גב' רות רגבי, גב' אסתר רמון ומר שמואל שמיר, לייסד ב-1983 את "החברה הגניאלוגית הישראלית" בראשותה של הגב' אסתר רמון, ואף התחילו (מאוחר יותר) בפרסום כתבי העת "שרשרת הדורות" ו"לבית אבותם".

מכאן שהחברה הישראלית צעירה מאחותה האמריקאית בעשר שנים בערך. והנה הפתעה. חברנו פרופ' ישראל זק מצא בעזבונו של דר' פאול יעקבי ז"ל, במרכז הנושא את שמו, רשימה ביבליוגרפית של מאמרים בגניאלוגיה משנת 1942. ברשימה, מודה המחבר "לדר' זיגפריד אשר, נשיא החברה לחקר הגניאלוגיה היהודית בפלסטינה".

כלומר, לפני למעלה משישים שנה, כבר פעלה בארץ ישראל-פלסטינה חברה גניאלוגית יהודית בארצנו. אם כך, ה"בכורה והאליפות" בידנו, כיאה וכיאות לארץ הקודש.

אולם, אליה וקוץ בה!! רצינו לאתר את יורשיו של קודמנו דר' זיגפריד אשר (נולד בשנת 1877), שלדעת מספר "יקים" ותיקים, היה מהנדס במע"ץ וחי בירושלים בשנות הארבעים (ואף לאחריהן) של המאה העשרים.

ובכן – מי מכיר, מי יודע? מי יוכל לעזור לנו בפיתרון החידה הבלשית, הן במידע על האיש ופעילותו והן באיתור הכתובות של היורשים – בניס או בנות – לאיש יקר זה??

כל התורם מידע למציאת האיש ויורשיו יזכה ב"מי שברך" ... וישלה ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו", וכן בפרס הוקרה מיוחד מאת החברה הגניאלוגית הישראלית. תודה, תודה מראש ומקרב לב.

* כידוע נוסדה "בעולם הישן" חברה גניאלוגית יהודית בברלין, בשנת 1924.

** עם מותו של ר' שמואל גור, נקנה האוסף שלו – כ-20,000 תמונות של רבנים וכלי קודש – על ידי "הגינזך לקידוש השם" ברחוב הרב מלצר 15 בבני ברק, 51527. לדברי מר חיים פרידמן, הגינזך הזה ממוחשב וניתן לאתר בו במהירות כל תמונה של אישיות רבנית. שאר הכתבים והמחקרים של ר' שמואל גור הועבדו לאחרונה למחלקה לכתבי יד של בית הספרים הלאומי בירושלים, שם הם יהוו חלק אינטגרלי של "המרכז הבינלאומי לחקר הגניאלוגיה היהודית על שם דר' פאול יעקבי".

דר' חנן רפפורט מטפל בעזבונו של דר' פאול יעקבי ובהעברתו לבית הספרים הלאומי בירושלים.

03-5703018
03-5495589

03-5703018
03-5495589

10-13

15:30 - A

שבט ממלוק – זאת רק ההתחלה * יונתן ממלוק

בעלה, שמעון פלושיצקי (Simon Ploschitzki), אך בטרם תפסו אותו, הוא איבד את עצמו לדעת ביריה. עדיין לא מצאתי את קברו.
דודה אחרת שלי, מרתה (Martha) ממלוק (1883-1941) התגוררה עם בעלה Ison Jakobowitz (1887-1940) בברלין. הבעל נפטר ב-1940 והיא נשלחה ל"עבודה" בעיר לודו' בפולין ונשארה שם בגטו זמן מה. משפחתה שלחה לה בכל חודש 50 מרק כדי לעזור לה במחייתה. בשלהי 1941 התחילו לחזור המכתבים עם הכסף עם החותמת "המנען לא ידוע". היא נשלחה למחנה המוות בחלמנו (Chelmno) בפולין. וכך, מתוך עשרת הילדים של סבי, חמישה הושמדו על-ידי הנאצים.

אבי יצחק איזידור ממלוק

אבי ז"ל (1877-1970) שסיים בשנת 1903 את לימודיו ברוקחות ובכימיה של המזון, חזר לבית המשפחה בברלין, משפחה מסורתית, אמידה ומבוססת. הוא עבר את ההתמחות הנדרשת בבתי מרקחת שונים בברלין ובבית מרקחת אחד בדנציג.

אבי רכש בית קומות ובית מרקחת ברח' גרליצר (Goerlitzer) בברלין. באחת הקומות, מעל בית המרקחת, הוא הקים יחד עם שותפו מר דנברג מעבדה לבדיקת מוצרי מזון ובמיוחד מוצרי קמח. המעבדה הוכרה על-ידי הרשויות כמעבדה רשמית וארגון האופים קיבל את שירותיו של אבי ודרכו את הרישוי למוצריהם.

בביקורי בברלין, הגעתי גם למקום בית המרקחת שכבר אינו קיים. הבניין המפואר בן 6 קומות נהרס על-ידי הרשויות בשנת 1964 מפני שמט ליפול. פנינו למחלקת ההנדסה של העירייה כדי לקבל תמונה של הבית. בגרמניה יש חוק שמחייב שמירת תמונה מכל בית המועד להריסה. לצערי, בתיק התוכניות של הבית הזה לא היתה תמונה, וקיבלתי רק את תוכניות הבית בצירוף כתובות כל בעלי הבית במשך שנות קיומו. כך הגענו לבת הרוקח שהיה בעלי הבית האחרונים בשנת 1964 ובידה היתה תמונה של הבית לפני הריסתו. בית מרקחת גרליצר היה לשם דבר בגלל מיקומו – מול תחנת הרכבת הגדולה "גרליצר" שהיתה בזמנו אחת מתחנות היציאה והכניסה לברלין.
לפני שעזב את גרמניה ב-1907 מכר אבי את כל רכושו.

הפעילות הציונית של אבי

פעילותו הציונית של אבי ז"ל החלה בזמן לימודיו באוניברסיטת שטרסבורג. הוא נפגש עם פרופ' חיים ויצמן ותיאודור הרצל ולבקשתם הוביל את ארגון הסטודנטים היהודים לתנועה הציונית. הוא נבחר בשם

עץ המשפחה

עץ המשפחה של משפחת ממלוק (Mamlock) מכיל 231 שמות, מהם 72 שאני מכיר. חלק מהרשומים בעץ כבר הלכו לעולמם. מצד שני, יתווספו בקרוב עוד 26 בני משפחה שאנו עומדים להוכיח את הקשר איתם.
בתחילת חיפושי אחרי משמעות השם וההיסטוריה שלו בדקתי בספרי הטלפונים ומצאתי ממלוק אחד בספר הטלפונים של צפון הארץ, בעיר עכו. מסתבר שהממלוק הזה הוא ערבי ואין לו עץ משפחה מסודר ואינו יודע דבר על משמעות השם. כשנפרדתי ממנו אמר שאנחנו 'אחיואן', זאת אומרת אחים, אך בעץ המשפחה שלנו הוא אינו מופיע.

בזמן עבודתי כמתנדב למען קליטת עלייה נפגשתי גם עם עולה חדש מרוסיה בשם ממלוק, אך גם איתו לא מצאתי שום קשר משפחתי.

המילה ממלוק פרושה **עבד**. המונח התייחס בעבר לעבדים שהובאו על-ידי שליטים ערביים מדרום רוסיה למצרים כדי שישרתו בצבאם והם היו בעצם שכירי חרב. במשך הזמן, הם הפכו לשכבה האריסטוקרטית השלטת בצבא. הם כבשו את כל האזור, ושלטו במצרים, ישראל, סוריה, צפון אפריקה ואסיה הקטנה מן המאה ה-13 עד ה-16, ומילאו תפקיד חשוב במדיניות ובמינהל האזור גם אחרי הכיבוש העות'מאני, עד למאה ה-19.

קורות המשפחה

מוצא המשפחה בפולין באזור הקרוב לפרוסיה, היא גרמניה של היום. אזור זה עבר במהלך מאות השנים האחרונות מיד ליד בין הפולנים והגרמנים, תוך מלחמות רבות. בסוף המאה התשע עשרה עברה המשפחה לברלין. סבי יעקב ממלוק (1849-1939) היה פעיל בקהילה היהודית ובבית הכנסת באזור שנברג (Schoenberg) בברלין, אזור של בתים קטנים וקוטג'ים, השייכים ברובם ליהודים. כאן התגוררו רבים מבני המשפחה. ביתם המקורי של סבי וסבתי יונה (Johanna) לבית איציק (Itzig, 1849-1938) אינו קיים עוד, גם בית הכנסת אינו קיים אך ישנה אנדרטה לזכרו, ועל עמודי תאורת הרחוב התקינו לוחות זיכרון גדולים ועליהם רשומות גזירות הנאצים נגד היהודים בשנים שלפני מלחמת העולם.

בית האבות בו גרו סבי וסבתי בסוף ימיהם עומד גם היום בשכונת שמרגנדורף (Schmargendorf) שבברלין. סבי היה בין האחרונים שמתו שם מוות טבעי, בדצמבר 1939. כחודש לאחר מכן הועברו כל תושבי המקום למחנות המוות בפולין.

אחת מדודותי היתה אמנדה (Amanda) ממלוק (1892-1930). הנאצים באו לביתם כדי לקחת את

המשפחה, אף כי אחד מאחיו חי שנים בניו יורק. אחת מבנותיו מספרת שהיה לוקח אותה לטיול רגלי באזור מגוריהם ותמיד היה יושב לנוח על הספסל שמול בית הכנסת.

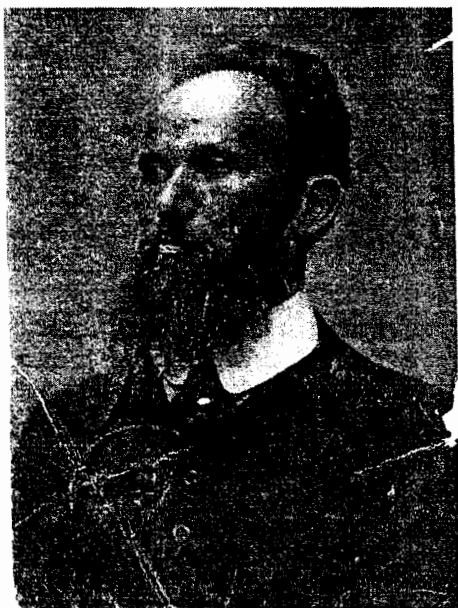
כיום אנו שומרים על קשר הדוק עם המשפחה החדשה שלנו במינסוטה ארה"ב.

משפחת ממלוק

בערך בשנת 1985 כשבמשפחתי היו עדיין יותר מבוגרים בני הדורות הקודמים, היה מאורע מיוחד בארה"ב שהביא את המפנה ביחסי לנושא השורשים של משפחתנו. במפגש בביתה של בת דודה שלי בפנסילבניה, Charlotte Hirsch, הציע ידיד המשפחה, רופא בדימוס, את עזרתו בהכנת עץ המשפחה שלנו. ידיד זה עסק בגינאולוגיה כתחביב והיו לו יחסים טובים עם ארכיוני המורמונים בסולט לייק סיטי. הוא הכין עבורנו את עץ המשפחה המתחיל בשנת 1742, תשעה דורות אחורה! כשקיבלתי עותק מעץ המשפחה, חל אצלי מפנה. החלטתי "להחיות" את המשפחה ומאז אני משקיע כל רגע פנוי למימוש החלום.

אני עדיין עובד כנהג משאית על אף גילי המבוגר, ורבות מתוכניותי קורמות עור וגידים תוך נהיגתי. בעזרת משפחתי, אני מתקדם למטרה צעד אחרי צעד. אני נעזר בארכיונים שונים בישראל ובאירופה על אף הגבלת השפה (למשל בפולין), ובמכרים שלי בכל מקום. נאמר לי שאני בעצם עושה דוקטורט. אני עושה זאת באהבה רבה ולא על מנת לקבל תואר.

הרוקח יצחק ממלוק בעלותו ארצה (1920)

ובשם הקהילה היהודית להיות ציר לקונגרס הציוני השישי בבאזל ב-1903, שימש כציר לקונגרס הציוני השמיני בהאג בשנת 1907 כנציג יהדות ברלד (Bârlad), רומניה, ובקונגרס החשיעי בהמבורג שבגרמניה בשנת 1909 הוא נבחר לייצג את יהדות שיקאגו. פעילותו נמשכה עד עלייתו ארצה והחלטתו להתיישב לצמיתות בישראל.

השרות הצבאי של אבי

אבי, שעלה ארצה לראשונה ב-1907 מגרמניה, חרש את אדמת פלסטינה לאורכה ולרוחבה ועדיין לא החליט היכן יתיישב. בתחילת 1914, לפני מלחמת העולם הראשונה הוא קיבל הודעה מהצבא הגרמני כי בהיותו אזרח גרמניה, עליו להיות מוכן לקראת גיוס לצבא הגרמני. ואכן כעבור חודשים מספר נקרא לשרות בדחפיות ונסע לגרמניה להתייצב לצבא הפרוסי במטה הכללי בברלין, שם שירת עד סוף המלחמה ב-1918. לימים, פניתי לארכיוני הצבא הגרמני כדי לברר על שרותו ופעילותו של אבי בארבע שנות המלחמה. קיבלתי תשובות משמונה ארכיונים שונים שהכרסות של המטכ"ל בברלין הופצצה על ידי האמריקנים לקראת סוף המלחמה והכול הושמד. לא התייאשתי ופניתי לגורמים נוספים עד אשר בארכיון בעיר דרזדן נמצאו רשימות הצבא הפרוסי בהם היה גם תיעוד על אבי, בתפקיד הרוקח הראשי (בדרגת "רוקח בכיר") לצד הרופא הראשי במטה הצבא הפרוסי.

הענף הנוצרי של משפחת ממלוק

הענף הנוצרי של המשפחה שלנו נחשף הודות לאחי וולפגנג ממלוק, שחי בניו יורק עד לפטירתו בשנת 1998.

בשנת 1985 קיבל אחי מכתב מגברת אמריקאית שהציעה לו לרכוש ספר על ההגירה מאירופה לארצות הברית, ובמיוחד על משפחת ממלוק! אחי התייעץ איתי והסכמנו לרכוש שני ספרים כאלו. הספר אמנם עוסק בהגירת היהודים מאירופה לארה"ב, ומספר דפים בו מכילים רשימה של אנשים המתגוררים בארה"ב ושמן ממלוק.

אחי, בסבלנות רבה, כתב לכל המופיעים באותה רשימה בחיפוש אחר קירבה משפחתית. מעטים ענו למכתב והתברר שרק אחד מהם, ג'ון ממלוק, הוא קרוב משפחה. וולפגנג קיבל מכתב מאחייניתו של ג'ון ממלוק, ג'ין, שלומדת באוניברסיטת מינסוטה בקורס בנושא שורשים. ג'ין ואחי וולפגנג החליפו מכתבים ותמונות וגילו שבידיהם תמונות זהות מאותה משפחה!

הסתבר שאחד מתוך עשרת האחים של אבי, אלברט, עזב את בית המשפחה בברלין בגיל 16 ונסע לשווייץ ומשם לארה"ב. הקשר עם המשפחה ניתק מפני שהוא התחתן עם נערה קתולית ממינסוטה. הוא התנצר והוליד ארבעה ילדים – שלוש בנות ובן ושמו ג'ון. אלברט ממלוק חי כנוצרי במיניאפוליס ולא יצר קשר עם

מפעילויות להחיאת המשפחה

באחד הימים נזכרתי שכאשר היו באים לביתנו אורחים מהו"ל והיינו מדברים בענייני משפחה היה עולה השם קורט ממלוק מברלין. השם נהרט בזכרוני ולפני 4 שנים ניסיתי למצוא את הכתובת של בן המשפחה הזה. בעזרת ידיד בגרמניה הצלחתי לאתר את כתובתו בברלין, וכתבתי לו מכתב כדי לברר אם יש בינינו קשרי משפחה ברורים. עברו חודשים רבים עד שקיבלתי מכתב מבנו של קורט – מיכאל, בן 50. הוא סיפר לי שאביו הוא בעצם בן דוד שלי, אבל הם אינם יודעים בדיוק את הקשר. התחלתי גם בחקר ענף זה של המשפחה כדי למצוא את נקודת ההתחברות. התברר לי שסבתא שלי וסבתא של קורט, Rosalie Itzig, היו אחיות, בנות למשפחת איציק, ולימים נישאו שתיהן לבני משפחת ממלוק. עדיין לא מצאנו את הקשר המשפחתי בין סבי יעקב ממלוק וסבו של קורט, הרמן ממלוק. אבל ברור לנו שישנו קשר מכיון שחלק מקרוביו של קורט עלו לישראל, חיים כאן ותמיד היו בקשר עם הורי. עד כה הצלחתי לאתר 26 מבני משפחתו שיצורפו לעץ המשפחה שלי כאשר נמצא את הקשר המדויק. את קורט לא הצלחתי לפגוש בחיים. הוא ואישתו עברו את המלחמה בברלין בנדודים ובמקומות מחבוא, הם נפגעו מאוד אך נשארו בחיים. נשאר בהם פחד מאז ימי המלחמה ולכן לא הסכימו לפגוש בן משפחה יהודי. שמדתי עם קורט על קשר טלפוני בשנה האחרונה לחייו אך לא הספקתי לבקרו לפני מותו. הוא כנראה לקח איתו הרבה מידע לגבי המשפחה. בנו מיכאל ואני מחפשים עכשיו כל פיסת מידע במכתבים ובניירות הרבים שהשאיר אחריו, וכן גם בארכיונים בירושלים ובפולין. אנו מקווים אף לנסוע לפולין כדי להתחקות על עקבות המשפחה.

משפחת ממלוק בבית העלמין היהודי וייסנזה (Weissensee) בברלין

לאחר שהיה בידי אילן היוחסין של משפחתי, התחלתי לחקור לפי השמות הכתובים בו את מקום קבורתם של

קרובי. פניתי לקהילה היהודית בברלין והופנית לבית העלמין היהודי וייסנזה בברלין. זהו אחד מבתי העלמין היהודים הגדולים באירופה ונמצאים בו כ-160,000 קברים מאז המאה ה-19. בית הקברות לא ניוזק בשנות המלחמה.

התכתבתי עם מר רון קוהל, מנהל בית העלמין, וקיבלתי ממנו מפה מדוייקת ובה מצויינים 5 קברים של בני משפחה: סבי וסבתי, יעקב ויוהנה ממלוק, שתי הדודות אמנדה פלושיצקי ואֵלה פלטאוור (Flatauer) וכן הדוד איזון יעקובוביץ.

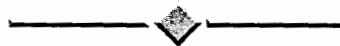
בשנת 2000 נסעתי לברלין עם משפחתי ופגשתי את הדור הצעיר של המשפחה ממינסוטה. ביחד יצאנו לבית הקברות לחפש את הקברים. בתחילה מצאנו שני קברים במצב לא טוב – מכוסים בצמחייה ובוץ. את המצבה הכפולה של סבי וסבתי לא מצאנו בקלות. דק אחרי שהרמנו מצבות שנפלו, מצאנו אותן, מכוסות בצמחייה והכתב שעליהן בלתי קריא. קבר אחד, של איזון יעקובוביץ, בעלה של דודתי מרתה יעקובוביץ לבית ממלוק, נמצא במצב טוב והכתוב עליו קריא. שמנו לב שהיתה עליו תווית האומרת שהטיפול בקבר שולם לכל החיים. במשרד בית הקברות קיבלתי את כתובתה של ממנת הטיפול בקבר, בתם של איזון ומרתה, רות מילצו (Ruth Milazzo) מסיציליה, איטליה. החלטתי לפנות אליה כדי לשתף אותה בפרוייקט חידוש הקברים ולהוסיף על קבר אביה את שם אמה שנספתה בשואה.

בניסיון לאתר את מספר הטלפון שלה דרך המרכזיה הבינלאומית נאמר לי שלא קיימת רות מילצו. לאחר מאמצים רבים, ובעזרת מר וירגיליו מילצו שמתגורר באותו רחוב (אך אינו בן משפחה) הצלחנו למצוא את בתם של איזון ומרתה יעקובוביץ, אך בשם רות יעקובוביץ ולא מילצו. התברר שבאיטליה, אחרי מות הבעל, חוזרת האלמנה לשם נעוריה. שיפצנו את קבר אביה והוספנו גם את שם אמה, דודתי מרתה.

* סיכום הרצאה שניתנה בסניף תל אביב של החברה הגניאלוגית הישראלית בתאריך 19 בפברואר 2002.

ראו את עץ המשפחה בנוסח האנגלי של מאמר זה

יונתן ממלוק נולד בשנת 1929 בישראל, למשפחה ציונית. הוא שירת בצה"ל במלחמת העצמאות ולאחר מכן בחמש מלחמות כחייל מילואים. הוא נהג משאית מזה 52 שנים. הוא נדבק ב"חידק הגניאלוגיה" כאשר החל לחקור את שם משפחתו בעזרת ארכיוני המורמונים, ועדיין אינו יודע אם הוא אכן נצר לשבט הממלוקים. הוא ממשיך עתה במחקרו.

משפחת אבי *

אדוארד גלס

מתורגם מאנגלית

(1765), דרך בנו ר' משה מגלוגאו (Glogau). על פי הרישומים, שמואל הילמן הוא בנו של ר' ישראל הלפרין מקרוטושין (Krotoszyn/Krotoszin), שהיה חתנו של הרב הראשי של קראקוב ר' נתן נטע שפירא (1585-1633) ונכדו של הרב הראשי של לבוב ר' משה אשכנזי הלפרין. ישנם מקודות שמובעת בהם הסברה שהרב של מץ היה בנו של ר' אורי פייבוש, ושבונו של ישראל הלפרין היה שמואל הילמן אחר. בכל אופן יש להתייחס בזירות לדברים.

שמואל הילמן היה רב בעל השפעה גדולה בקהילה חשובה. הוא נחשב כתלמיד חכם ובקי גדול בתלמוד. בין מפעליו – הקמת בית דפוס עברי במץ בשנות השבעים של המאה ה-18. בניו ובנותיו התקשרו בקשרי נישואין עם משפחות מכובדות. לדוגמה, אחד הנכדים של הילמן היה נפתלי הירש קצנעלנבוגן (1745-1823 לערך), רב מפורסם בפרנקפורט ובאלזס, שהוזמן על ידי נפולאון להשתתף ב"סנהדרין הגדולה" בשנת 1806.

המצבה של ר' נחום אורי גלס

רבי משה גלס

אחד מאבותיי בשושלת הרבנים הזאת היה ר' משה לייבוש, שנשא לאשה את בתו של ר' ש' (לא ידוע לי השם המלא) גלס מברודי, בשנים הראשונות של המאה ה-18. במאמר שפירסמתי ב"אבותינו" לאחרונה הצגתי רישומים מוינה ומספר ערים בגליציה, ובהם קטע מרישומי בית הדין של ברודי מהשנים 1808-1817,

משפחותי משני הצדדים, הן מצד אבי והן מצד אמי – שורשיהן במשפחות רבניות עתיקות. אך בזמן שמשפחת אמי מהווה קבוצה מגוונת וססגונית, הרי אבותי מצד אבי היו רובם רבנים לא כל כך ידועים בעירות שדה קטנות, אשר שירתו בנאמנות את בוראם ואת קהילותיהם. חשיפת קשריהם המשפחתיים מהווה אתגר גניאלוגי מתמיד.

הרקע המשפחתי של אבי

אבי דוד גלס (1883-1964) נולד בקצה הקיסרות האוסטרו-הונגרית, במקום המזוהה כנקודה המזרחית ביותר של התפשטות הקיסרות הרומית. העיירה הגליציאית קודרינצה (Kudrynce/Kudrintsy) מתפארת בשרידי חומה, שלפי המסורת המקומית נבנתה בתקופת מלכותו של הקיסר טריאן (Trajan). לידתו של אבי רשומה בעיירה הסמוכה מלניצה פודולסקיה (Melnitsa-Podolskaya). הוריו היו ר' נחום אורי גלס (Rabbi Nahum Uri Gelles, 1852-1934) ואסתר (1861-1907), בתו של ר' צבי אריה ויינשטיין.

לזוג היו שישה ילדים. שלושת הראשונים נולדו בקודרינצה והאחרים בסולטווינה (Solotvina), סמוך לסטניסלאו (Stanislau/Ivano Frankovsk). בשנת 1877 קיבל נחום אורי את תפקיד הרב של קודרינצה, וב-1887, עם מות חותנו, הוא קיבל את תפקידו כרב של סולטווינה (Solotvina). הוא קיבל את הסמיכה מאדבעה רבנים ידועים, והיה מכובד ביותר על יראת השמים שלו וידענותו. בידינו מספר רב של התייחסויות ל"שאלות ותשובות" (שו"ת) שהופנו אליו על ידי מלומדים במזרח אירופה בשאלות של דין והלכה. הוא נפטר בוינה, והכתובת על מצבתו מעידה כי המשפחה הגיעה מברודי. למעשה הוא היה האחרון בשורה ארוכה של רבנים. הוא נולד בנראיוב (Narayow/Narayev) לאביו דוד יצחק גלס (בערך 1800-1870) ואמו שרה. ר' דוד יצחק גלס קבור בברודי ואנו מוצאים על המצבה גם את שמו של אביו, ר' משה גלס. זה האחרון הוא כפי הנראה נכדו של ר' משה גלס, תלמיד חכם מברודי במאה ה-18.

היוחסין של ר' נחום אורי גלס

כתובים העוסקים ברבנות גליציה מכילים אזכורים על סבי נחום אורי. הם מציינים כי אביו, הגאון ר' דוד יצחק גלס, היה תלמיד חכם מבריק, שלמד בגלינה (Glina/Glinyany) אצל ר' מאיר קרסניפולר (Krasnipoler), 1740-1820 לערך, שהיה אב בית דין בגלינה ויותר מאוחר בברודי. סבי היה צאצא של הרב הראשי של מץ (Metz), ר' שמואל הילמן (נפטר

מברודי, שהיה בנו של משה גלס מה"קלויז", שעל מצבתו חרות משה עבד ה'.

שמואל דוב קיבל את משרת הרב מקוליבולט (Kolibolet), או קולניבולוטי, שנודעה גם כאקטרינופול (Ekaterinopol/Katerinopol) והסביבה, שכללה את זבינורודקה (Zvinorodka), טולנה, שפולה וקולרקה (Tolna, Shpola, Kolerka). כתב המינוי שלו, משנת 1793, מציין כי הוא "בנו של ר' מרדכי וחתנו של הפלא המלכותי של דורנו איש האלהים, שלהבת הקודש, ר' פינחס משפטיבקה" (Shepetivka/Shepetovka). ר' פינחס נפטר בשפטיבקה בשנת 1791. משרת הרבנות עברה בירושה לאורך חמישה דורות: אהרן, אליהו פינחס שנשא לאישה את סימה ורטהיים, מנחם נחום, ואברהם יצחק פולונסקי (1851-1900). שתיים מבנותיו של שמואל דוב נישאו לר' ישראל נחמן הלפרין מבז'אני (Brzezany) ור' אברהם הלפרין מסודילקוב.

קשרי משפחת גלס

ההודעה על מותו של אבי, בעיתון וינאי, מציינת כי למשפחת גלס קשרי משפחה עם משפחת פרידמן מצ'ורטקוב (Czortkow/Chortkov). סבי נחום אורי היה מחסידיו של ר' ישראל פרידמן, שנפטר בוינה ב-1933. בני דודינו משושלת רבני פודוליה שהם צאצאים של ר' שמואל דוב, הם קרובים רחוקים, הקשורים עם משפחה זו בקשרי נישואין. מוצאם המשותף הוא מר' מנחם נחום טברסקי מצ'רנוביל (1797-1739), ועוד אחורה בזמן מר' נתן נטע מהילדסהיים (Hildesheim), נכד של ר' נתן נטע שפירו מקראקוב, ואסתר בת אברהם יהושע העשל מקראקוב.

במאה ה-19 התפשטה המשפחה, שבסיסה היה בברודי, גם לערים אחרות בגליציה. השם גלס, באותיות השונים, נמצא ברישומים בכל האיזור, מטרנפול במזרח עד קראקוב במערב. ברישומים במיקוליניץ (Mikulince), לדוגמה, נמצא כי לאדם בשם אוסיאס נתן גלס (1854-1891) ולאשתו הינדה פרידמן נולד בן בשם יצחק (1890-1895). השמות אוסיאס ונתן נמצאים גם באילן משפחת גלס מברודי. בפודולוצ'יסקה (Podwoloczyska/Podvolochisk) אפשר למצוא את אוסיאס וחיים שרול (ישראל) גלס, ויהודה לייב גלס מוזכר שם כאחד ה"מסכימים" על ספר שנכתב בידי ר' ישראל פרידמן. נראה שגלס זה, שהיה אמיד למדי, היה מחסידיו של הרבי מצ'ורטקוב.

רבנים שנשאו את השם גלס או גליס היו ידועים גם בחלקים אחרים של פולין, ליטא, גרמניה, אוסטריה, הונגריה ומורביה. בהחלט ייתכן שיש קשר בין חלק מהמשפחות האלה. רבנים בשם גלס, שמוצאם בקרוטושין (Krotoszyn), הגיעו לאנגליה. יש רבנים מליטא בשם גלס שהתיישבו בארץ ישראל לפני דורות רבים. עוד הרבה עבודה לפנינו, אך ברור, לפחות, כי

כתובות של מצבות מוינה ומברודי, והתייחסות לכתבים גניאלוגיים בעברית. על פי רישומים אלה, ייתכן שמה לייבוש היה אותו משה גלס שהיה תלמיד חכם ידוע ב"קלויז" המפורסם של ברודי. הוא היה בעל בית מלאכה לייצור נרות, שקיבל בירושה מאביו, ונראה שהשיג רישיון למונופול על העסק שלו. המחקר שלי, שהכיל הצלבת מידע בדבר מספרי בתים, דיירים, רכוש ורישומי נתונים חשובים, הראה כי מסוף המאה ה-18 עד אמצע המאה ה-19 השתמשו בני משפחת גלס בשמות שונים:

השם גֶלְס, באיותים שונים: Gellis, Gelis, Guelis, Gelles, Gellies, Gollies ואפילו Gallas, נחשב כשם הנגזר מהשם הנשי הגרמני גיילע, שהיה מקובל בימי הביניים ומשמעותו "צהוב", כלומר בעלת שיער בהיר. יש הסבורים כי לייבוש, על נוסחיו השונים - לייביץ, לוביש, לביש (Lewitz, Luvish, Levish) היה כינוי המוכיח שנושא השם היה צאצא של ר' מרדכי יפה מפראג (1612-1535), הידוע כ"בעל הלבוש" על שם ספרו המפורסם. בני המשפחה שהיו קשורים לבית המלאכה המשפחתי לנרות, נשאו שמות או כינויים, בידיש, רוסית או פולנית, שהזכירו את מקצועם: Knot, Woskoboynik, Vaskivonie, Wax או Knot.

למשה לייבוש או גלס היו מספר בנים, ביניהם מיכאל לייבוש, יוסף גלס ווסקיבוניה (Vaskievonie) ומרדכי גלס. המשפחה היתה ברוכת צאצאים ומכובדת, כפי שמסתבר מהנתונים על הנישואים במשפחה ומהכתובות שעל המצבות, המזכירות "ייחוס מכובד". באמצע המאה ה-18, היתה קהילת ברודי קהילה יהודית משגשגת, אך חשיבותה ירדה עם הזמן. בית המלאכה לייצור נרות סיפק, כפי הנראה, למשפחת גלס פרנסה מכובדת עד לאמצע המאה ה-19. בין קשרי הנישואין של המשפחה, רשומים הנישואין של ר' מיכאל לייבוש עם פייגה (נ' בערך 1808-1813), בת ר' יהושע העשל הכהן, נישואי בנם ר' מרדכי לייבוש עם שרה בתיה (נ' 1826), בת ר' יהודה זונדל, נישואי בתו של ר' יוסף ווסקיבוניה עם ר' מאיר פרנקל, ונישואי אחד הנכדים של ר' יוסף, אברהם גלס, שהתחתן בשנת 1817 עם בתו של ר' יוסף קאלישר, בן ר' ברך (Berach) מרגוֹש. על המצבה של לאה (1838-1894) מצוין כי היא היתה "צאצא של משה גלס מהקלויז של ברודי". בין בני המשפחה הרבים האחרים שהיו בברודי, קיימים רישומים ומצבות של ר' חיים נפתלי גלס ושל בניו.

ר' שמואל דוב גלס

אחד מקשרי המשפחה הנכבדים ביותר היה ההתקשרות של ר' שמואל דוב (נפטר 1830) שנשא לאישה את שרה רחל שיינדל (נולדה ב-1772), בתו של הצדיק הגדול ר' פינחס שפירו מקורץ (1726-1791), צאצא ישיר של ר' נתן נטע שפירו מקראקוב. שמואל דוב מוזכר בעבודה גניאלוגית חשובה כבנו של ר' מרדכי

עדיין נחשב כסמכותי בתחומי. מקס היה אלוף שחמט, ומשחקיו צוטטו בספרות השחמט. אחדים מניניו של סבי הם בעלי משפחות גדולות ומצליחים במקצועותיהם בארצות הברית.

צאצאי ר' ש' גלס מברודי

בתו נישאה לר' משה לייבוש (משה גלס) צאצאיהם כוללים את ר' מיכאל לייבוש, ר' יוסף גלס ואסקיבניה (Vaskivonie) ור' מרדכי גלס, שהיה אביו של ר' שמואל דוב, נפטר ב-1830.
ר' משה גלס, כנראה נכד של ר' משה גלס – לייבוש בנו, ר' דוד יצחק גלס (1870-1800 לערך), נשא לאשה את שרה
בנם, ר' נחום אורי גלס (1852-1934) נשא לאשה את אסתר ויינשטיין (1861-1907)
ששת ילדיהם הם:
פיליפ (אפרים פישל, נולד 1879)
ברתה (1881-1963)
דוד יצחק (אבי), דוקטור למשפטים (1895-1964)
רוזה
לוטה, דוקטור למשפטים (1883-1984)
מקס, דוקטור למשפטים (1897-1973)

רבני גלס מברודי משולבים במארג החשוב של הרבנות האשכנזית.

משפחת ר' נחום אורי גלס

אחות של סבתי אסתר נישאה לר' דוב ברל בקר ועברה לצ'רנוביץ. בנו הבכור של נחום אורי, פיליפ (אפרים פישל), שהוסמך לרב, נפטר בגיל צעיר, ובנו השני, דוד (אבי), הפסיק את לימודיו בישיבת מונקץ' (Munkacz) כדי לבנות לעצמו קריירה חילונית כעורך דין. הוא עבר לצ'רנוביץ ואחר כך לוינה, שם קיבל דוקטורט במשפטים מאוניברסיטת וינה, ושנה לאחר מכן רישיון עורך דין. הוא הקדיש את חייו למקצועו ולתמיכה בציונות. בימיו האחרונים הוא היה יושב ראש הפדרציה הציונית של אוסטריה. אחותו הבכירה ברטה (פייגה רבקה) היגרה לארצות הברית בשנת 1910 ונישאה לנתן רוזניק, בעל חנות ספרים, ואחותו רוזה נספתה בשואה. הבת לוטה והבן מקס הם בוגרי אוניברסיטת וינה. לוטה עלתה לארץ ישראל בשנות השלושים ונישאה לדר' קורט קלמן, רופא מברלין. מקס היה עורך דין בוינה וכתב ספר בנושא דיני חקרות, Kommentar zum GmbH Gesetz שיצא לראשונה בשנת 1960 והמהדורה השלישית המתוקנת יצאה ב-1995. הספר

* אני מבקש להודות על מילגת המחקר מטעם טד טאובה וקרן משפחת טאובה. תודה ליששכר מרמורשטיין על השגת טקסטים בעברית ותרגומם, לר' דוב נקר מניו יורק על שאיפשר לי להשתמש בחומר מברודי ולר' מאיר וונדר מירושלים על מספר עצות מועילות שקיבלתי ממנו.

מקורות וביבליוגרפיה

ראה בנוסח האנגלי של המאמר.

דר' אדוארד גלס נולד בוינה. בשנת 1938 הוא נמלט עם משפחתו לאנגליה והוא חי שם עד היום. יש לו דוקטורט מאוניברסיטת אוקספורד. הוא היה מדען מחקר וסוחר באמנות, וכיום הוא מקדיש את זמנו לכתיבה בנושאים בתחום ההיסטוריה והגניאלוגיה. משפחת אביו היתה משפחה של רבנים בגליציה במשך מאות שנים ומשפחת אמו היתה פעילה בעסקי העצים והנפט בגליציה. הצאצאים חיים כיום בעיקר באמריקה ובישראל.

לגלות את המקומות שבהם נולדו הוריי – בדרך "וירטואלית"

רוז פלדמן

מתורגם מאנגלית

אנגליה ואמריקה. היו משפחות שנפרדו – חלק מהאחים הגיעו לארגנטינה וחלק לארץ ישראל. היבט מעניין מבחינה סוציולוגית והיסטורית! מריו גם הכיר ספר שנכתב על ידי נוח כצוביץ (Katzovits), שבחלקו הראשון נמצא תיאור של משציבוב. לננסי היה חומר שליקטה במשך השנים על משפחת קאלר (Kaller) ממשציבוב. חלק מבני המשפחה היגרו לאנגליה, חלק לאמריקה, חלק לארץ ישראל וחלק לארגנטינה. היא תרמה לאתר כתבי יד וחומרים אחרים על הרבנים, וקישרה אותי עם Carrie Supple. קארי ביקרה במשציבוב ב-1992 והסכימה, באדיבותה, לאפשר לנו לשים באתר את התמונות שצילמה וראיון שהתפרסם על ביקורה. ננסי נתנה לי תרגום של מאמר של אהרן קליר (Kallir) מפתח תקווה שהופיע בספר שהתפרסם על ידי ההסתדרות. בספר זה מצאתי גם את חיה בר דרומא ממשציבוב, והצלחתי להגיע לבתה, שהשאלה לי צילום משנת 1905, מיסמך מ-1914 וגלויות ברכה לראש השנה. בביקור בספרייה הלאומית, החלטתי לחפש בקטלוג את משציבוב, ולתדהמתי, מצאתי ספר שפורסם ב-1998, מאת יהודית גולן, על הסיפורים שסיפר לה סבה על משציבוב. התקשרתי עמה ולאחר מכן נפגשתי עם דודָה, שהיה לו צילום ממשציבוב משנת 1918, וגיליתי גם את משפחת צמח (קופרניק) ממשציבוב. לאה צמח, היום בת 88, מתגוררת במרחק שני רחובות מביתי, וגם לה היו צילומים ממשציבוב. היא עזבה את המקום עם הוריה, בשנת 1936. עדיין יש מספר כיוונים שעלי לבדוק, וכל זאת ביישוב שמעולם לא היו בו, כנראה, יותר מ-400 עד 450 תושבים יהודים.

החיפושים אחר המקומות שמשפחת אבי התגוררה בהם, הביאו אותי לאזור פודוליה שבאוקראינה. ליטין היא עיר באוקראינה, שלפני 100 שנה היה מספר התושבים היהודים בה 3,874 (41% מכלל האוכלוסיה). קבוצה גדולה של יהודי ליטין היגרו לניו יורק, והקימו את "החברה לעזרה ליטין פודוליה" (Litin Podolier Aid Society) וכן היתה להם חלקה משלהם בבית העלמין "הר חברון" (Mt. Hebron Cemetery) בניו יורק. בנקודה זו, כל המידע שיש לי עליהם הוא שמו של הנשיא הראשון של החברה וצילומים של האנדרטה לזכר השואה שהם הקימו בבית העלמין. בביקורי בארכיון המרכזי בירושלים, מצאתי מספר מיקרופילמים על ליטין וקאלינובקה, אבל מאחר שאינני קוראת רוסית עדיין לא התחלתי לעסוק בהם. אך אחד מהחוקרים שהיה שם השאיל לי מספר תמונות שצילם בזמן שניהל שם את מחקרו, ומתמונות אלה למדתי איך נראו הבתים, ומה נשאר מבית העלמין היהודי. אחד מבני משפחתי נזכר כי בשנות השלושים פורסמו בעיתון "הארץ"

לפני 17 שנה, כאשר התחלתי לעבוד על אילן המשפחה שלי, הייתי בת מזל, כי הוריי עוד היו בחיים והיה את מי לשאול. בתחילה רק אספתי שמות, קשרים בין אנשים, ומקומות ותאריכי לידה. אבי סיפק לי מידע עד לסבו מצד אביו, יחזקאל גיטנר (Yehezkel Gitner) מליטין (Litin), פודוליה, אוקראינה, ורב-סבו מצד אמו, משה רוזניק (Moshe Reznik) מאזור קאלינובקה, וינצה (Kalinovka, Vinnetsa) שבאוקראינה. השמות האלה קיימים ברצף של למעלה מ-150 שנה.

מצד אמי היו לי שמות שהתפרסו לאורך אותו משך זמן, לערך: סבא של אמי, מצד אביה, היה יוסף יהודה אפשטיין, שנפטר בסביבת 1870 בבלרוס (אולי במחוז גרודנו); סֶבִיָה מצד אמה היו אברהם דוב בווארסקי ומרים מרל (Merle) קפלן, גם הם כנראה ממחוז גרודנו בבלרוס. אבי נֶקְנָה תמיד לספר לנו סיפורים על ימי נעוריו באוקראינה, אך אמי, שעלתה לארץ בגיל 5, לא זכרה הרבה, וגם לא היתה מן הדברנים. מאחר שהיה לי אילן משפחה שנמשך 150 שנה לאחור, וידעתי מי היו כל בני דודיי, לא הרגשתי צורך לחקור הלאה.

כאשר התעוררה התעניינותי ורציתי להמשיך לחפש, כבר לא היה את מי לשאול. על התקופה שבין המהפכה הקומוניסטית באוקראינה ובין השואה, עת שנהרסו העיירות ובתי העלמין ורוב התייעוד בבלרוס ובאוקראינה אבד – לא ציפיתי למצוא הרבה. כאשר גיליתי את האתר של JewishGen, <http://www.jewishgen.org>, התחלתי לחפש את שמות בני המשפחה ואת שמות המקומות שהתגוררו בהם. מאחר שלא מצאתי שם כל בני משפחה נוספים, החלטתי ללמוד יותר על המקומות שהתגוררו בהם המשפחות, ולבנות את האתרים שלהם, בתקווה שהמקומות והאנשים לא יישכחו.

כאשר לקחתי על עצמי לבנות את דפי העיירות (pages) בשביל JewishGen, כלל לא חשבתי שאמצא את האוצר שחיכה לי שם. התחלתי לחפש אנשים שנרשמו ב-Family Finder כחוקרים של המקומות ההם, וניסיתי להתקשר עימם בדואר האלקטרוני (האתר: <http://www.jewishgen.org/jgff>).

להפתעתי הרבה, מצאתי שני אנשים שאספו חומר על משציבוב (Mscibow/Mstibovo) וכאילו רק חיכו שמישהו יבנה אתר אינטרנט על בסיס החומר שלהם: ננסי הולדן (Nancy Holden) מקליפורניה ומריו חפץ (Mario Jeifetz) מארגנטינה. מריו נתן לי רשימה של משפחות ממשציבוב שהיגרו לארגנטינה, וכן תמונות. נראה שהמשפחות האלה באו לארגנטינה בעזרת הברון הירש, ובאותו זמן היגרו משפחות אחרות לארץ ישראל,

כדי להבין מה השפיע על אורח החיים של התושבים היהודים, פיתחתי "קו זמן", המראה מה ידוע על מקום מסוים תוך התייחסות למאורעות בהיסטוריה היהודית ובהיסטוריה העולמית, על בסיס מידע מספרי היסטוריה. הפרוייקט הזה מאפשר לי לראות ולהבין את צמיחתה ושקיעתה של האוכלוסיה היהודית במקום המסוים הזה. ניתן לראות דוגמה לכך באתר ליטין

<http://www.shtetlinks.jewishgen.org/Littin/time.html>
על פי הכתוב בספר *Encyclopedia of Jewish Life* (אנציקלופדיה של חיי היהודים לפני ובזמן השואה), כל התושבים היהודים במקום נהרגו. מאחר שלא הכרתי ספרי יזכור על העיירות האלה, נסעתי ל"יד ושם" בירושלים, ושם הכנתי רשימות על פי העדויות של משפחות הקורבנות מליטין, קאלינובקה ומשציבוב, שמצאתי במסד הנתונים במחשב. רשימות אלה הן זמניות, עד שמסד הנתונים יהיה נגיש באינטרנט.

אחד הדברים המרגשים בבניית אתר אינטרנט הוא שאין מסיימים אותו לעולם, ואפשר להרחיב אותו עוד ועוד. כתובות האתרים ניתנות להלן. אם יש לכם מידע על המקומות המובאים באתר, אשמח לשמוע על כך.
rosef@post.tau.ac.il

סיפורים על ליטין. גיליתי שמשפחתו של מחבר הסיפורים פרסמה לקט מסיפורים אלה וקיבלתי רשות לתרגם שני סיפורים ולפרסם אותם באתר שלי. סיפורים אלה נותנים תמונה של אורח החיים החסידי בליטין – בל נשכח כי פודוליה היתה ערש החסידות. כאשר חיפשתי חומר על הפוגרומים באוקראינה, מצאתי ספר שפורסם ב-1920, שהכיל ראיונות עם אנשים מליטין וקאלינובקה וכן תיאור של מה שקרה. התוספת האחרונה לאתר היא תמונה של מגןכת נייר מסוכה שנבנתה בשנת 1858. תמונה זו פרסמתי באתר ברשותם האדיבה של המוזיאון על שם סר יצחק וליידי אדית וולפסון (Sir Issac & Lady Edith Wolfson Museum) שבהיכל שלמה, ירושלים. מגורת נייר זו מאפשרת לנו הצצה נדירה לקישוטי הסוכה בפודוליה לפני 150 שנה. אם כי אתר זה אינו כה עשיר בחומר כמו האתר הקודם שלי, אני מקווה שהוא יפתח עם הזמן.

מקאלינובקה, אוקראינה – אם כי היא גדולה פי שניים או שלושה ממשציבוב, לא מצאתי הרבה חומר על תושביה היהודים וחייהם במקום. התגלית האחרונה שלי בעניין זה היא סיפור באורך שלושה עמודים, על זכרונות מקאלינובקה, שנכתב על ידי ברינה ליכטמן (Bryna Lichtman) ופורסם בישראל בשנת 1965 בכתב העת *Jewish Farmers on Russian Fields* (איכרים יהודים בשדות רוסייה).

האתרים

<http://www.shtetlinks.jewishgen.org/Kalinovka>
קאלינובקה, אוקראינה
<http://www.shtetlinks.jewishgen.org/Littin>
ליטין, אוקראינה
<http://www.shtetlinks.jewishgen.org/Mscibow>
משציבוב, בלארוס

רוז פלדמן היא ראש צוות מחשוב בפקולטה לאמנויות על שם יולנדה ודוד כ"ץ באוניברסיטת תל אביב. היא חברה בחברה הגניאלוגית הישראלית והיא שומרת את אילן המשפחה מאז שנת 1985. אילן משפחה מכיל צאצאים ובני זוג מארבע יבשות.

מזל טוב, נולד לי עוד סבא!

נפתלי וורטהיים

לסבתי היו אח ואחות שגרו בעיר מולדתי פולדה, אותם אני זוכר היטב. הם לא הצליחו לברוח וניספו בשואה. הגיעה לידי רשימה ממשטרת פולדה של כל המגורשים מזרחה ובהם האח והאחות **מקס ומינה פלאוט**, כולל תאריכי הלידה ומקום הלידה. האח מבוגר מסבתא והאחות צעירה ממנה, ושניהם נולדו בהונפלד (Huenfeld) על יד פולדה, וישנה סבירות גבוהה שגם סבתי נולדה שם. כתבתי למשרד הרישום בהונפלד והתברר לי שהאינפורמציה מוחזקת בדרך כלל בארכיונים שעל יד משרדי הרישום בעיירות של מדינת הסן (Hessen) או בארכיון הראשי בוייסבאדן (Weissbaden) בירת הסן, שם נמצאים פינקסי לידה, פינקסי נישואין ופינקסי פטירה. כך התחלתי לקבל תשובות על המידע שחיפשתי. אכן, סבתי נולדה בהונפלד בשנת 1879, להוריה האופה יעקב **פלאוט** ואישתו גרטשן לבית **אופנהיימר**. בכל פעם שקיבלתי תשובה עם מידע חדש, היה לי חומר לשאלה הבאה, על הדור שלפני כן. ההגבלה הייתה שהרישום הסדיר החל בשנת 1820 בערך, כלומר מידע על בני משפחה שנולדו לפני אמצע המאה ה-18 אי אפשר היה לקבל בדרך זו. בכל זאת הצלחתי לגלות את שמות הוריה של סבתא סלמה, שמות ארבעת הסבים שלה ועוד חמישה רב-סבים. המידע הטוב ביותר מצוי בפינקסי הנישואין, משום שכתובים בהם שמות הורי החתן והכלה והיכן הם נולדו. כך קרה בהעתק רישום נישואין של הסבים של סבתא סלמה, היינמן **פלאוט** ושרה **קוניג** (Heinemann Plaut & Sara Koenig) בשנת 1832. שמות הורי הכלה היו ברורים וקלים לקריאה, ואילו מעל שמות הורי החתן היה כתם שחור שמנע לחלוטין אפשרות לפיענוח. אם אין מידע, משלימים עם זה, אבל כשהמיסמך נמצא ביד ואי אפשר לפענח את תוכנו, זה מאוד מתסכל! כתבתי שוב לגרמניה, אולי במיסמך המקורי אפשר לראות ולקרוא משהו ברור יותר, אבל גם להם היה במקרה זה רק העתק. זה היה בנובמבר 2000. בפברואר 2001 נסעתי לעיר מולדתי פולדה ובארכיון מצאתי שהכלה שרה קוניג נפטרה ב-1864 והחתן התחתן שוב, ושמות הוריו, יעקב ומינה **פלאוט**, מופיעים בפנקס הנישואין! איזו שמחה! הרגשתי כאילו הייתי בחתונה...

בו זמנית, חיפשתי גם את אבות המשפחה מצד אבי, עליהם ידעתי קצת יותר. בין השאר גיליתי שאני נפתלי בן אברהם (1902-1967) בן נפתלי (1865-1918) בן אברהם (1836-1894) בן נפתלי (1807-1852) בן ברוך **ורטהיים** (אין תאריכים לגבי ברוך) וכולנו נולדנו בפולדה. כמו כן מצאתי שבין המשפחות היהודיות שגורשו מפולדה בשנת 1671 היו שלוש המשפחות של מאיר, שמואל והירש (נפתלי) **ורטהיים**, אבל לא הייתה לי שום הוכחה של קרבת משפחה ביני לבינם. כתבתי לארכיון בפולדה ושאלתי אם יש להם אפשרות למצוא

נולדתי בעיר פולדה (Fulda) בגרמניה, ואני חבר

קיבוץ טירת צבי מזה חמישים שנה.

לפני כשנה וחצי טילפנה אלי בת דודתי מחיפה ושאלה: "מה אתה יודע על סבתנו? ידעתי מה שגם בת דודתי ידעה: סבתא סלמה שרה **שפנגנטל Selma (SPANGENTHAL)** לבית **פלאוט (PLAUT)**, הצליחה לצאת מגרמניה באביב 1941 דרך ברית המועצות, לפני הפלישה הנאצית לרוסיה. היא הייתה בטרנספורט של יהודים שהגיע דרך סיביר למזרח הרחוק. מחוף האוקיינוס השקט, היא שטה באוניה ליפן ומשם באוניה לבואנוס איירס, כי היו לה בת ובן בארגנטינה (הבת היא אמה של השואלת). האוניה מיפן שטה מסביב לכיף הורן, כי תעלת פנמה הייתה סגורה לאוניות יפניות, עקב ההתקפה על פרל הרבור. בבואנוס איירס נפטרה סבתנו שבועות אחדים לאחר שהיא הגיעה לילדיה. היא הייתה תשושה מתלאות הדרך, מסע שנמשך שנה. מה שלא ידעתי היה, מתי בדיוק היא נולדה, היכן היא נולדה ופרטים נוספים על בני משפחתה.

זכרתי שאחותי בירושלים קיבלה פעם שאלון מאדם באמריקה, מר כריסטופר קרל ארנסט קון (Christopher Karl Ernst KUEHN), החוקר את תולדות משפחת **פלאוט**. מחבר השאלון ביקש לדעת הכל אודות בני המשפחה: הורים, סבים, אחים, אחיות, בני זוג, ילדים, נכדים, בני דודים וכו', תאריכי לידה, נישואין ופטירה, מקום לידה ומקום מגורים. מר קון אינו יהודי, סבתו היהודיה ממשפחת **שפנגנטל** התחתנה עם גרמני, הוא גר במדינת ניו-יורק והוא חוקר נלהב של תולדות המשפחה. מילאתי את השאלון ושלחתי אותו. האיש שמח מאוד לקבל את האינפורמציה ושלח לי תדפיס של עבודתו, הכולל 600 שמות של בני משפחת **שפנגנטל** וכן 1500 שמות של בני משפחת פלאוט, המשתרעים על פני 300-400 שנה.

משפחת **פלאוט** היא כפי הנראה משפחה גדולה מאוד, כי אף על פי שבני משפחת **שפנגנטל** התחתנו שוב ושוב במשך הדורות עם בני משפחת **פלאוט**, לא הצלחתי למצוא קשר בין סבתי שנולדה למשפחת **פלאוט** לבין אלו המופיעים ברשימה שקיבלתי. הקשר ביני ובין הפלאוטים שברשימה הוא דרך סבי ממשפחת **שפנגנטל**. אגב, כל מי ששמו שפנגנטל הוא לוי ומוצאו מן העירייה שפנגנברג (Spangenberg) באזור קאסל (Kassel), גרמניה. בתחילת המאה ה-19, כשחלה החובה לקבל שם משפחה, החליטו לוויים אלו לקרוא לעצמם על שם המקום שבו גרו. אבל מכיוון שלא יאה ליהודים לקבל אותו שם כמו der Herr von Spangenberg שישב בטירה מעל המקום, לכן בחרו בשם Spangenthal. ידעתי עכשיו הרבה על משפחת סבי – אבי-אמי, אבל לא על משפחת אשתו, סבתא סלמה. המשכתי לחפש.

המשפחה? התשובה: "כדי שהכסף יישאר בתוך המשפחה". אם כן, "מדוע במשפחה הצנועה והצדיקה רונזבאום גם כן מתחתנים בתוך המשפחה?" "כדי שהכסף לא ייכנס ויקלקל".

שמות המשפחה של אבותי משקפים היטב את שמות המשפחה שהיהודים בחרו אחרי הוצאת הצו (Edict) של 1808 באזור זה. השמות ורטהיים ופלאוט היו קיימים גם מאות שנים לפני כן. ישנה מסורת, שעדיין לא הוכחה, ככל הידוע לי, שהפלאוטים הם פליטים מהאינקוויזיציה, ושם היה במקור פלאטו (PLATO). ואלה שמות המשפחה היהודיים: אופנהיימר, איפרי, גייסל, דסאור, היימן, ורטהיים, יוקל, כ"ץ, לובנברג, מולר, נוסבאום, פלאוט, פפיסל, צייטלוס, קוניג, קונרויטר, רוטנברג, רוטשילד, רונזבאום, שטרן, שטראוס, שפנגנטל.

OPPENHEIMER, IFFRI, GEISSEL DESSAUER, HEINEMANN, WERTHEIM, JOKEL, KATZ, LOEBENBERG, MUELLER, NUSSBAUM, PLAUT, PFEISSEL, ZEITLOS, KOENIG, KUNREUTHER, ROTHENBERG, ROTHSCHILD, ROSENBAUM, STERN, STRAUSS, SPANGENTHAL.

כאמור, החיפוש אחר שורשים הפך אצלי לאובססיה וחכייתי בכיליון עיניים לתשובות לשאלותי. בכל פעם שקיבלתי תשובה חיובית הוספתי את השמות החדשים לאילן המשפחה, שרטטתי דיאגרמה של השורשים המשפחתיים ואמרתי לאשתי: "מזל טוב! נולד לי עוד סבא!"

ביבליוגרפיה

Horn, Paul and Naftali Herbert Sonn. Zur Geschichte der Juden in Fulda. Tel Aviv, Selbstverlag, 1969.

Strauss. Berthold Baruch. The Rosenbaums of Zell. London, Hamakrik Book & Binding Co. 1962.

Tachauer, David. Familientafel der Nachkommen von Mendel Rosenbaum Zell. Tel Aviv, Haaretz Press. 1959.

מקורות ארכיוניים

Darmstadt. Hessisches Staatsarchiv.

Fulda. Ortspolizei-behoerde.

Fulda. Stadtarchiv.

Huenfeld. Standesamt der Stadt Huenfeld

Nidderau. Stadtarchiv

Wiesbaden. Hessisches Hauptstaatsarchiv

קשר. הם ענו שאפשר לחפש, אבל זה קשה, מייגע ודורש זמן רב. ביקשתי רשות לבוא לארכיון ונעניתי בחיוב. נסעתי, כאמור, עם אחותי לפולדה, ישבנו יומיים בארכיון, אבל לא הגענו לתוצאות בעניין זה.

בבית הקברות היהודי החדש, שבו החלה הקבורה בשנת 1905, קבורים סבי הירש נפתלי ורטהיים וגם שלוש סבתות. אני בטוח שבבית הקברות הישן נקברו עוד רבים מאבות משפחתי, אבל הנאצים הרסו את כל המצבות והפכו את האתר לגן ציבורי. במחזיאון הקתדראלה של העיר נותרו כמה מצבות יהודיות עתיקות. קראתי תאריך ברור על אחת מהן: של"ה – 1575. פינקסי הרישום בארכיון נשמרו במצב מצוין. שאלתי את האחראי והוא הסביר שהפינקסים הישנים שמורים במצב טוב יותר מן החדשים, משום שעד אמצע המאה ה-19 השתמשו בבדים לתעשיית הנייר ומאוחר יותר עברו לנייר העשוי עץ, שאיכותו פחותה.

בסך הכול, גיליתי מאז תחילת "האובססיה" הזאת, 67 אבות ואמהות ישירים. העובדה שכולם חיו באותו אזור – מזרח הֶסֶן וצפון בוואריה – הקלה כמובן על החיפוש. רוב אבותיי נולדו וחיו בעיירות באזור זה, בקהילות יהודיות קטנות עד קטנטנות, 50-300 נפש בכל מקום, חוץ מן העיר פולדה שבה הייתה קהילה גדולה יותר, בעלת מוסדות מפותחים יותר. היהודים לא חיו בנפרד מן הגויים, אלא היו מעורבים עימם בכל כפר, בקשרים הדוקים, כחלק מן הנוף הכפרי באזור זה. הם היו סוחרי בהמות, חנוונים וגם איכרים. יהודים אלה היו שומרי מסורת. בדרך כלל לא היה רב בכפר, אבל בית כנסת היה וכן מורה ליהדות לילדים, שהיה במקרים רבים גם המוהל או השוחט או החזן, או שהוא מילא את כל התפקידים גם יחד. שפתם של היהודים הייתה אותו ניב מקומי שדיברו הכפריים הגויים, מתובל במושגים יהודיים שעברו בחלקם גם לשימושם של הגויים, בגלל המגע הקרוב ביניהם.

סבתו של אבי, לאה רונזבאום, היא בת למשפחה שהייתה מעמדית התווך של האורתודוקסיה הגרמנית. בעלה, אברהם ורטהיים, ראש קהילת פולדה בזמנו, ניהל קשרים הדוקים עם הרב שמשון רפאל הירש, מנהיג הניאו-אורתודוקסיה בגרמניה. סבה של לאה רונזבאום, הרב מנדל צל (ZELL), ניהל ישיבה קטנה על יד ווירצבורג (Würzburg) והיה שתדלן עבור יהודי בוואריה אצל מלך בוואריה – אך זה סיפור בפני עצמו. סבתו של סבי, דורותאה שטראוס, עבדה כעוזרת-בית בבית משפחת אמשל רוטשילד, אבי המשפחה העשירה והמפורסמת בפרנקפורט. בזמנים ההם שאלו: "מדוע הרוטשילדים מתחתנים בתוך

נפתלי ורטהיים נולד בשנת 1929 בעיר פולדה (Fulda) בגרמניה. בשנת 1939 יצא לאנגליה יחד עם אחותו הגדולה מרגוט, במסגרת "טרנספורט הילדים" (Kindertransport), וכעבור חודשיים הצליחו הוריו ואחותו הצעירה להצטרף אליהם. באנגליה הוא למד אמנות, היה בהכשרה של הקיבוץ הדתי, ונשא אשה. בשנת 1952 הם עלו ארצה והצטרפו לקיבוץ טירת צבי והם חיים בו עד היום. רוב הזמן הוא עסק בחקלאות, בעיקר בגידול תמרים, וגם עסק בגרפיקה. לנפתלי ורטהיים 4 ילדים. 14- נכדים.

יהודים ספרדים בלונדון של המאה ה-17 וקבלת זכות הכניסה מחדש

דוד ג' פרדיננדו

מתורגם מאנגלית

אנטוניו השאיר לנו שובל ארוך של ניירות הנוגעים לעסקיו, אבל חברי החוקרים ואני יכולים להסתמך על מעט מאוד מכל זה – מלבד ראיות תיארוך נסיבתיות – כדי לקבוע אם הוא היה המייסד של משפחתנו בממלכה המאוחדת. השלמתי עם אכזבתי, מנקודת המבט של חוקר משפחה נלהב, ובמקום זאת התחלנו מהר מאוד לגלות עניין באומץ ובעקשנות של קבוצה קטנה זו של סוחרים ספרדים. הם נאבקו להסתיר את זהותם, מפחד האינקוויזיציה, ולאחר מכן הם מילאו תפקיד חשוב בקבלת האישור לחזרת היהודים לאנגליה, פרק בהיסטוריה שכלל לא הכרתי עד שהתחלתי לחקור את חייו ותקופתו של אנטוניו.

באמצע המאה ה-17 היו בלונדון יתרונות לסוחר הספרדי היהודי. אנגליה, תחת שלטונו של אוליבר קרומוול, היתה זקוקה למסחר, אך גם למצרך אחר בעל ערך רב שיכלו לספק הסוחרים הספרדים, בגלל קשריהם המשפחתיים המסועפים – וזהו ביון (ריגול) ומידע. נוסף על כך, התעניינו הפוריטנים באנגליה מאוד בכתיבי הקודש של היהודים ורבים מהם אף למדו עברית כדי שיוכלו ללמוד את התנ"ך במקור. וכך נוצרו התנאים שהקלו על הקבלה מחדש של היהודים.

באותו זמן חי באמסטרדם יהודי צעיר בשם מנשה בן ישראל, שהיה רב ומדפיס. הוא נתבקש לנסוע לאנגליה כדי להשתדל להשיג מחדש זכות כניסה ליהודים, שגורשו משם בשנת 1290.

לאחר מספר נסיונות בלתי מוצלחים, הגיע מנשה בן ישראל ללונדון ב-1655. הוגשה בקשה (פטיציה), ואוליבר קרומוול הביא אותה לדיון ציבורי בארמון וייטהול (Whitehall Palace). רוב הדברים הנוגעים לעניין זה מתועדים במשרד הרישומים. אולם, אי הבהירות של העבר עדיין שלטה, ואם כי יש לשער שהיתה גישה חיובית לבקשה מצד קרומוול, הוא לא אישר את כניסת היהודים. הדיון נפסק מבלי שהושגה כל החלטה בעלת חשיבות.

אולם מאמצי מנשה בן ישראל והדיונים בפרלמנט חשפו את שמות חברי הקהילה הספרדית היהודית בלונדון, והעלו את המודעות לכך שיהודים ספרדים חיים בלונדון. אנגליה היתה במצב מלחמה עם ספרד, וכל מי שחשדו בו שהיה ממוצא ספרדי היה בסכנה שנכסיו, סחורותיו וכספו יוחרמו. היהודים הספרדים ניסו תמיד לטפח את הרושם שהם קתולים מספרד, אך אדם בשם פרנסיס נבט (Francis Knevet), שהכיר את הקהילה הקטנה דרך קשרי המסחר, הלשין על אחד מהם, אנטוניו רודריגס רובלס (Antonio Rodrigues Robles).

הדעה המקובלת היא כי זכות הכניסה מחדש לאנגליה

ניתנה ליהודים על-ידי אוליבר קרומוול (Oliver Cromwell), בשנת 1656, בעקבות שליחותו של ר' מנשה בן ישראל. אולם, זכות זו הושגה למעשה לא על-ידי החלטה של הפרלמנט, אלא כתוצאה מפסק דין שניתן במשפט נגד אחד מהסוחרים הספרדים, שפעל בלונדון. הוא הואשם בכך שהיה ספרדי (טיעון שרבים מיהודי פורטוגל השתמשו בו כמסווה) וכל רכושו הוחרם, מאחר שאנגליה היתה אז במלחמה נגד ספרד.

תעודות מגלות לנו שבחלקה הראשון של המאה ה-17 ביקרו מדי פעם בלונדון סוחרים יהודים מספרד וסוכניהם. החנינה הכללית של 1605, שערכה – באופן זמני – את האינקוויזיציה, הביאה להגברת ההגירה מפורטוגל, וקהילה קטנה של יהודים אנוסים השתקעה בלונדון. בשנת 1605 נערך סדר פסח בביתו של חרונימו לופו (Jeronimo Lopes) באולדגייט וורד (Aldgate Ward), שהשתתפו בו שבעה אנשים. בשנת 1609 נחשפה קבוצה קטנה זו על-ידי הלשנה עליהם, והמלך ג'יימס הראשון (James I) ציווה עליהם לעזוב את אנגליה. שניים מהם בכל זאת נשארו, פרנסיסקו פינטו דה בריטו (Francisco Pinto de Britto) וויליאם איינס (William Anes). בתקופת מלכותו של צ'ארלס הראשון, בשנת 1632, הגיע ללונדון דייגו דוארטה (Diego Duarte) מאנטוורפן, והפך לתכשיטן הפרטי של המלך Charles, בעידוד המלך עצמו. ניתנה לו רשות להתגורר בלונדון, תחת השם יעקב אדוארדס (Jacob Edwards), אבל הוא נאלץ לעזוב כעבור זמן מה, מאחר שהמלך לא שילם לו את חובותיו.

אנו מבקשים עתה להסב את תשומת הלב לאמצע שנות השלושים של המאה ה-17, כאשר התיישב בלונדון אנטוניו פרדיננדו קרווחאל (Antonio Ferdinando Carvajal) או פרננדס קרווחאל (Fernandes Carvajal), האיש שבו מתרכזת ההתעניינות שלי. אנטוניו היה סוחר מכובד, יליד פורטוגל או אולי יליד האיים הקנריים. בשנות ה-1630 התחיל שמו להופיע ברבים מרישומי בית המשפט של האדמירליות (Admiralty Court), המוחזקים כיום במשרד הרישומים Public Record Office, מאחר שהוא לא היסס להשתמש בתהליכים המשפטיים לעת הצורך, במסגרת עסקי המסחר שלו. מרישומים אלה אנו לומדים הרבה על עסקיו, אך לצערנו מעט מאוד על האיש עצמו. ייתכן שאנטוניו הגיע ישירות מהעיר רואן (Rouen) שבצדפת כאשר קהילה זו התפרקה בשנת 1632, או אולי בא דרך אמסטרדם או מקום אחר. הרישומים המוקדמים ביותר שמצאנו בלונדון הם משנת 1635 בערך.

אנטוניו פרדיננדו קרווחאל נפטר בנובמבר 1659 לאחר ניתוח שלא הצליח. הוא נטמן בבית העלמין במייל אנד, אותו בית עלמין שהוא הקים על השטח שחכר יחד עם חברו Simon de Caceres. בכנסייה המקומית צלצלו בפעמון הגדול, בוודאי עוד סימן ליחס הליבראלי כלפי הקהילה היהודית הקטנה. וסוף סוף, בכתובת שעל המצבה שלו, מצאנו מספר מילים גם על אופיו של אנטוניו. באורח פלא נשמרה כתובת זו בספרייה של לייפציג (Rathsbibliothek) ונתגלתה על-ידי הפרופסור המנוח דוד קאופמן. המצבה המקורית נעלמה, חוץ משבר קטן ממנה. אך קרוב לוודאי שמישהו הזמין מצבה חדשה, כי אחד מחוקרינו צילם אותה בעת האחרונה. על המצבה החדשה חרות השם אנטוניו פרדיננדו קרווחאל. על המצבה הישנה היה השם חזקיה, ושינוי השם בא כנראה בעקבות הניתוח שלו, כפי שהיה נהוג.

**"אבן זו ותל זה הם עדות
לאיש הנכבד הקבור כאן.
מידותיו הטובות שניחן בהן
ידברו בעדו לפני הרם והנישא.
ביתו על אם הדרך היה פתוח,
כי הוא היה נדיב כלפי הנצרך והעני.
משאו ומתנו עם אנשים היה בדרך האמת,
האמת היתה מקובלת בפיו, ולשונו טהורה תמיד.
אברהם חזקיה קרווחאל,
יהי זכרו מכובד, היה מבורך בילדים.
ביום כ"ו בחשוון הוא נקטף
בשיבה טובה, כי מלאו ימיו.
בשנת ת"ך כהתה עינו,
אך עיני נשמתו עלו בראותן את מלכות האושר."**
יש לשער שלא אדע לעולם אם אנטוניו אכן היה אחד מאבותיי, אבל סיפורו וסיפור יתר אנשי הקהילה הקטנה הם כל כך מעניינים! כולם היו אנשים סגונים ויש להכיר בהם כאנשים שהצליחו להביא לכך שהחזרה ליהודים הרשות לחיות באנגליה – באמצעות "השיטה" האנגלית (the English 'System'), ולא דרך החלטה של הפרלמנט.

ברצוני להודות כאן לדר' פיטר פרדיננדו (Dr. Peter Ferdinando) שעבודתו חשפה לראשונה את הקשר עם אנטוניו, ולהביע הערכה למחקר שנעשה על-ידי החברה ההיסטורית היהודית באנגליה (Jewish Historical Society of England), שפירסמה רבים מן המאמרים המובאים בביבליוגרפיה של מאמר זה.

ביבליוגרפיה: ראו בסוף הנוסח האנגלי של המאמר.

דוד פרדיננדו, מהממלכה המאוחדת, הוא מנהל פרויקט בתחום הטכנולוגיה של המידע ועוסק בגניאלוגיה בומנו הפנוי. הוא מחלק את זמנו בין העבודה, המשפחה והתחביבים שהם מוסיקה וחקר תולדות המשפחה. בשנים האחרונות עסק דוד בפיתוח אתר המשפחה שלו: www.ferdinando.org.uk. בהתחשב באפשרות שהוא ממוצא ספרדי, הוא ממשיך לחקור את הקשר עם אנטוניו, דרך אחד מבניו, אלונסו חורחה או ג'ורג' (Alonso Jorge or George), שהיה ידוע לפעמים גם כיצחק (אייסאק). תוך כדי ההתחקות אחר קשר אפשרי זה, הוא הופתע לגלות את הנסיבות של קבלתם מחדש של היהודים באנגליה. התעניינותו הוגברה בעקבות קריאת הספרים והמאמרים המובאים בביבליוגרפיה.

משפחות פרג'י בארצות הבלקן וצאצאיהם
 איסטנבול, סלוניקי, וולוס, טריקאלה, סָרְס, קאסטוריה ומונסטיר, ואיטליה
 משה אלי פרג'י
 מתורגם מאנגלית

marranes et des nouveaux-chretiens d'origine hispano-portugaise (מסות על תולדות היהודים, האנוסים וְהנוצרים החדשים ממוצא ספרדי-פורטוגזי) אנו קוראים את הסיפור של יצחק אבן פאראז' (Faraj). אחיו מאיר ברח בשנת 1500 לתורכיה, ואחרי הפגרום בליסבון ב-1506 עלה יצחק על ספינה והפליג לסלוניקי.

במאמר של J. Hacker, *Superbe et desespoir: l'existence sociale et spirituelle des Juifs iberiques dans l'Empire ottoman* (יומרה וייאוש: הקיום החברתי והכלכלי של יהודי חצי האי האיברי באימפריה העות'מנית) אנו קוראים כי בשנת רס"ח (1507-1508) הגיע לסלוניקי יצחק אבן פאראג' (Faradj), שהגיע מספרד ומפורטוגל, עם שני ילדיו קלרה ויעקב.

במאה ה-16 בסלוניקי, השתייכו ארבעה ענפים של משפחת פאראג' לבתי הכנסת האלה: סיציליה ישן, אראגון, פורטוגל, ועץ חיים. בבית הכנסת עץ חיים נרשם כי הם היו "אורחים", שפירושו, לדעת המחבר, כי הם השתייכו קודם לבית כנסת אחר (או שהיו אנוסים) והצטרפו לעץ חיים מאוחר יותר. במקרים רבים, כאשר האנוסים היגרו לאימפריה העות'מנית הם חזרו לדתם היהודית.

בהסתמך על עבודותיהם של מיכאל מולכו, *בבית העלמין של יהודי שאלוניקי*, וי"ש עימנואל, *מצבות שאלוניקי: בצירוף תולדות חייהם של גדולי הקהילה – הפאראג'י* הראשון המוזכר הוא יוסף, שנפטר ב-1544. בספר של מואיז פרנקו *Essai sur l'histoire des Israelites de l'Empire Ottoman* (מסה על תולדות היהודים באימפריה העות'מנית) יש סיפור על אחד האנוסים, יהודה פאראג'י, שנשלח ב-1566 על ידי הקהילה היהודית בפסארו (Pesaro) לאימפריה העות'מנית: סלוניקי, איסטנבול, אָדירָנָה (אדריאנופול), בורסה, ומוריאה (Morea) כדי לשכנע אותם להפסיק את מסחרם עם העיר אנקונה. פעולה זו נעשתה בעקבות דרישה של הדוכס מפסרו-אורבינו, גידו אובלדו (Guido Ubaldo), אחרי האוטו-דה-פה של אנקונה, כאשר אנוסים רבים נשרפו חיים. הדוכס הזה הציל מספר אנוסים מרדיפות האינקוויזיציה, כי הוא היה מעוניין להשתלט על המסחר בין יהודים מהאימפריה העות'מנית מאנקונה לפסארו.

בסקורה בכתב העת "מומנט" (Moment 11/1988) אנו קוראים את הסיפור על יצחק פאראג'י (כתב העת כותב את השם FARAJI), תלמיד חכם יהודי ואספן כתבי יד, שבבעלותו היה טקסט רפואי מן המאה ה-15, כתוב בעברית, לטינית וערבית. שלוש השפות נכתבו באותיות עבריות. הספר חובר על ידי רופא יהודי, יוסף בן יצחק, ונכרך לראשונה במאה ה-17 בידי בעליו. מאוחר יותר נקנה הספר על ידי סוחר ספרים ואספן

המקור של שם המשפחה פרג'י אינו ברור. כאשר השם כתוב באותיות עבריות, אפשר להגות אותו בצורות שונות. על פי האנציקלופדיה יודאיקה, מקור השם בערבית, פאראג, או בעיר בספרד ששמה פראגה. גוגנהיים סבור כי מקור השם בערבית, והוא קיבל צורות שונות, בהתאם למקום שבו המשפחה התגוררה: Farachi, Farage, Faraggi, Faragi, Fraggi, Fragi Faragie, Farach, Farash, Faradchi, Faradji and Faraci. לאחרונה, מצאה גב' מטילדה טג'ר כפר או עיירה בשם Farache (ההגוי Faratshe) במחוז מורסיה (Murcia) בספרד.

השם פאראג (Farag) נמצא בפעם הראשונה במאה התשיעית בסיציליה (סוחרים). במאה ה-13 (1279) ציווה קרול הראשון מאנו' (Charles I of Anjou), מלך סיציליה, על רופאו האישי, משה בן שלמה פאראצ'י (Farachi) לתרגם את ספר הרפואה של אל-ראזי, *Kitab al-Hawi* מערבית ללטינית. ספר זה, *Liber Continens*, שהוא אנציקלופדיה רפואית, הפך לספר הרפואה הסטנדרטי של ימי הביניים. המלך היה כה מרוצה מהספר, שאנו מוצאים בכתב היד המקורי את הדיוקן של המלך יחד עם משה פאראצ'י (מתוך האתר: <http://Inst.santafe.cc.fl.us/~jbieber/HS/trans2.htm>) בונין (Bonnin) מביא בספרו *Sangre Judia* (דם יהודי), רשימת שמות של יהודים או "נוצרים חדשים" שנמצאו ב"לשכה הקדושה של האינקוויזיציה", ובה ניתן למצוא את השמות Farach וכן Farache. מטילדה טג'ר, שסיפקה את המידע הזה, ציינה כי "שני השמות, פאראצ'ה (Farache) ופאראג'י (Faraggi), מאותנים בלדינו פ'ראג', מה שמוכיח כי שניהם הם גירסאות שונות של אותו שם. השם המקורי היה Farache מאחר שהגהגה dji לא קיים בספרדית, ובאיטליה והקיסרות העות'מנית לשעבר הגו אותו "Faraggi".

אן מרי ריכנר-פרג'י סיפקה שלושה מקורות חדשים לגבי המשפחות ממוצא ספרדי.

בספר *יהודים האחרונים על אדמת איִפְרִיה, יהדות נבארה 1479-1498*, מופיעים השמות FARAG, FARACH בעמודים 30, 42, 55, 59, 60, 73, 126. השם נמצא בארכיון הספרדי בטודלה, והוא מתייחס לאותה משפחה אבל הוא מאוית בצורות שונות, תלוי במיסמך. למשל, בעמוד 60: "ארבע המשפחות המובילות בטודלה נקראו אקאסאר (Acasar), פ'לקרה (Falquera), פאראג (Farag) ומלאך (Malach). רק משפחת פאראג מיוצגת ברישומים: ז'אקו (Jaco) בשנת 1490 וסנטו (Sento) ב-1494". כמו כן, נמצא אברהם פאראש (Farach) ב-1495 (ע' 42). מכאן, שלפחות עד 1495 הם היו בנבארה.

בשנת 1500 נמצאים השמות גם בליסבון. בספר *Sefardica, Essais sur l'histoire des Juifs, des*

הכנתי רשימה של כל בני פאראגי-פראגי, הכוללת כ-600 איש ומבוססת על מספר עצי משפחה של משפחת פראגי, שהוכנו על ידי אן מארי ריכנר פראגי (Anne-Marie Rychner Faraggi) ועל ידי ניתן לראות את הרשימה באתר

<http://www.ph.utexas.edu/~faraggi/faraggi.html>

רשומים גם נישואין בין אנשים מעצים שונים.

נראה שכל ענפי המשפחה חיו במאה ה-18 באימפריה העות'מנית ובאיטליה. באמצע המאה ה-19 ובמשך המאה ה-20, היגרו רבים מבני המשפחה לצרפת, איטליה וישראל, ואחדים לארצות הברית, קנדה, צ'ילה, ארגנטינה וברזיל. העצים הוגדרו על פי האדם הראשון הרשום בעץ.

עץ שמעון מתחיל בשמעון פאראגי שהיה ב-1778 דרגמן (מתורגמן) בקונסוליה הצרפתית בסלוניקי; עץ עובדיה; עץ דפאל מוולוס, תסליה ויותר מאוחר מונסטיר, מקדוניה; עץ משה אברהם מסלוניקי ויותר מאוחר איסטנבול, תורכיה; העץ האיטלקי שמתחיל בפאראגי שהיגר לצפון איטליה, כנראה בתחילת המאה ה-19, מהחלק הדרומי של יוגוסלביה (מונסטיר?) דרך טריאסט (Trieste) אל La Spezia.

מידע נוסף הושג מהבולטינים של כי"ח (שהתחילו ב-1864), שנמצאו בספרייה כי"ח בפריס (AIU), מספרו של דפאל פרויס תולדות הקהילה היהודית בוולוס, וכן ממכתבים ומעצי משפחה של משה חסון מסנטיאגו, צ'ילה, ריי וגלוריה פאראגי מקליפורניה, ג'ק פאראגי ממונטריאול, קנדה, רפאל ורגינה פאראגי מחל אביב, חיים קריספין מצרפת, בוב ופליס בדפורד (Bob and Felice Bedford) מארצות הברית, אוליביה קיזור מבלגיה, אן מרי פאראגי מאיסטנבול, תורכיה, בנסון האטם (Hattem) מקליפורניה ומטילדה טג'ר מירושלים. בשנת 1998 יצא בהוצאת "יד ושם" הספר פנקס הקהילות יוון וכן פנקס הקהילות יוגוסלביה. בשנת 2001 סיפק מסד הנתונים של אליס איילנד מידע על הגירת משפחות פאראגי לארצות הברית.

לסיכום: על פי המידע שיש לנו כיום, מאחר שאין לנו (עדיין) גישה ישירה למידע שמלפני 1780, משפחת פראגי מורכבת ממספר קבוצות שאינן קשורות ביניהן:

1. עץ המשפחה של שמעון. משפחות אלה באו מסלוניקי, סרס ואיסטנבול.
2. עץ המשפחה של רפאל. משפחות אלה באו מוולוס, לריסה וטריקלה (תסליה, יוון), מונסטיר (מקדוניה) איסטנבול וסלוניקי.
3. יתר המשפחות ממונסטיר.
4. עץ המשפחה האיטלקי. משפחות אלה הגיעו לאיטליה בתחילת המאה ה-19 מדרום יוגוסלביה (מקדוניה). הן התיישבו בטוסקנה והפכו לקתולים.

כתבי יד אנגלי, ג'ורג' תומסון (George Tomason), והובא לאנגליה. הפרלמנט האנגלי קנה את כתב היד והגיש אותו לספריית אוניברסיטת קיימברידג' (חוקר ה"גניזה" על שם טיילור-שנטר, בהנהלת סטפן רייף).

מידע נוסף על אוסף כתבי היד של יצחק פאראגי (26 פריטים ברפואה, הלכה וקבלה) ניתן למצוא בספרו של סטפן רייף "כתבי יד עבריים בספריית אוניברסיטת קיימברידג'. כל הספרים כתובים עברית, כולל השם ושם המשפחה, חוץ מאחד שהוא בפרסית. סטפן רייף מספר לנו את סיפור איות השם. מתחילה ועד 1914, היה השם מאוית PRAGI. מאוחר יותר, אימץ ישראל אברהם את מסקנתו של שטיינשניידר על שמות ממשפחה יהודיים שמקורם בשפה הערבית (ראה ביבליוגרפיה) ביניהם נמצא השם Faragi. אולם, ייתכן כי אברהם לא היה מודע לכך שהאיש חי באיטליה ושם ההגה ג' מאוית ggi.

ביוני 2001 ביקרתי בקיימברידג' וראיתי חלק מספרי הרפואה. הם נכדכו על ידי יצחק פאראגי במאה ה-17, בכריכת עור אדומה עם עיטורי זהב, ועליהם החותמת יצחק פראגי יצ"ו. אותו איות בעברית נמצא גם בצידי הספרים. באיטלקית השם יכול להיכתב רק Fraggi או Faraggi. זו הסיבה שהאיות הספרדי-יהודי, באותיות עבריות, הוא פאראגי או פאראגי. העובדה ששם המשפחה של הבעלים נמצא בצידי הספר מוכיחה כי יצחק פאראגי אכן קרא את הספרים, ובכך מאשרת את התיאור של "רב ומלומד" שניתן לו. באיטליה קיימות משפחות רבות בשם פאראגי (בחלק הצפוני) ופראגי (בחלק הדרומי ובסיציליה), ורובן משפחות נוצריות. המידע שנאסף במסד הנתונים של אליס איילנד (Ellis Island) מאשר מסקנה זו. ייתכן שהם צאצאים של אנוסים מהמאה ה-16 ששמרו על דתם החדשה. לאחרונה נודע לנו כי בשנת 1780 אדם בשם שמעון פאראגי מופיע במיסמכים של הקונסוליה הצרפתית כשמעון פאראש (Farach או Farache), ושם הקודם של כמה ממשפחות פאראגי ופראגי היה Farache.

משנת 1860 ואילך, היו משפחות פאראגי-פראגי פעילות בהקמת סניפים ובתי ספר של חברת "כל ישראל חברים" בסלוניקי, וולוס, סְקֶס, לאריסה, ומאוחר יותר גם במונסטיר. על פי ספרו של אהרן רודריג "יהודים צרפתים, יהודים תורכים" היוזמה לכך היתה בעיקר של יהודים ממוצא איטלקי, דבר שגם הוא יכול להצביע על מוצאם האיטלקי של משפחות פאראגי. לקראת סוף המאה ה-19, אימצו רוב משפחות פאראגי-פראגי באימפריה העות'מנית את השם פראגי. אנו חושבים גם כי רוב המשפחות בשם Faragi (כתיב אמריקאי) שהיגרו מאיטליה לארצות הברית אייתו את שםם באיטליה Faraggi. משפחות Faraci בחורכיה של היום גם הן שייכות למשפחת פאראגי: בשפה התורכית הצירוף ci מבוטא או dji או gi.

דברי תודה וביבליוגרפיה: ראו בסוף הנוסח האנגלי של המאמר.

משה פראגי, יליד הארץ (1932), קיבל את התואר השני בכימיה בשנת 1957 באוניברסיטה העברית בירושלים, ואת הדוקטורט בכימיה בשנת 1961 באוניברסיטה של פריס. מ-1961 עד 1996 הוא שימש כמדען בכיר בקריה למחקר גרעיני בנגב, ומשנת 1996 הוא פרופסור-חבר במחלקה להנדסה ביו-רפואית באוניברסיטת בן גוריון בנגב.

רשימות מהספרייה

הרייט קסו

מתורגם מאנגלית

הארכיון הלאומי. זהו מדריך מצוין על השימוש בארכיון, מאחר שיש בו גם פרקים על רישומי התאזרחות, תיקי הגירה ומיסמכים על ההגירה ועל היבטים אחרים של חיי היהודים באוסטרליה. ניתן למצוא בספר התכתבות בין אישים יהודים מכובדים באוסטרליה, וכן קטעים על הצבא ועל הפעילות הציונית. בפרק הקרוי "פלסטינה ומדינת ישראל" נמצאת התכתבות רשמית בין בריטניה ואוסטרליה בנושא ארץ ישראל תחת המנדט הבריטי. אחדים מהפריטים חושפים את הבעיות שהתמודדו איתן היהודים שעלו לארץ ישראל בימים האחרונים של המנדט. גם ספר זה מהווה דוגמה בסוג זה של מדריכי מחקר בארכיונים.

We Remember: The Baum-Chrohn-Webster Family 1842-2000; The Saga of an American Jewish Family (אנו זוכרים: משפחת באום-קרונ-וובסטר 1842-2000; הסאגה של משפחה יהודית אמריקאית). נחקר ונכתב על ידי אדוארד (אליעזר) קרול. ישראל 2002. 174 ע'. מפתח שמות.

זהו ספר מאויר ומאורגן היטב על תולדות משפחה, והטקסט מלווה בטבלאות עם עצי משפחה. תוכן העניינים יכול כמעט לשמש סיכום של הספר כולו. בקטע הכולל את דברי התודה אנו לומדים כי זוהי מהדורה מעודכנת של המהדורה שהופיעה ב-1964. הספר, העוסק במקומות מרוחקים זה מזה, כמו פרוסיה, פולין, טקסס וניו יורק, מהווה לא רק סאגה אלא אודיסיאה, ספר מסעות. תודה למשפחת קרול על דוגמה זו של רישום תולדות משפחה, המשתמש בכל הטכניקות המודרניות במחקר הגניאלוגי. המחבר מספק כתובת אלקטרונית: Kirolle@netvision.net.il

כותרים חדשים

A Dictionary of Ashkenazic Given Names: Their Origins, Structure, Pronunciation, and Migrations

(מילון לשמות פרטיים אשכנזים: המוצא, המבנה, ההגייה והתפוצה), מאת אלכסנדר ביידר. הוצ' אבותינו, 2001. 728 ע'.

הספרייה רכשה שני עותקים של הספר, מאחר שספריו של ביידר מתבלים מהר, בדרך כלל, בגלל השימוש התכוף בהם. זהו הספר השלישי בטריולוגיה המכילה את *Jewish Surnames in the Russian Empire* (שמות משפחה יהודיים באימפריה הרוסית) וכן *Dictionary of Jewish Surnames from the Kingdom of Poland* (מילון לשמות משפחה יהודיים בממלכת פולין). הספר מכיל למעלה מ-15,000 שמות, הנגזרים מ-735 שורשים. חלק מהמידע המוגש הוא מהמאה ה-11. הספר מכיל גם מפתח לשינויי הנוסח של השמות.

טור זה יביא סקירות קצרות על הספרים החדשים שנתקבלו בספריית החברה הגניאלוגית הישראלית. יצוינו גם כתיבי העת, הן אלה המודפסים והן אלה המופיעים באתרי אינטרנט, ויוצגו כתובות של אתרים חשובים. כמו כן ייכללו בו סקירות על כנסים, הרצאות וקורסים הקשורים למחקר הגניאלוגי. היינו רוצים לפתח גם מדור של שאלות ותשובות, שיתייחס לשימוש במקורות, באינטרנט ומחוצה לו. הרעיון לכך עלה בעקבות העברת הספרייה שלנו, בארונות חדשים ומרווחים, למקום פגישותינו החדש, שבו יש גישה נוחה לכל אוסף הספרים, כתיבי העת, תיקי מידע, קלטות שמע וקלטות וידאו, עצי משפחה וקטעי עיתונים.

איתן שילה, יושב ראש סניף תל אביב של החברה, הכין מסד נתונים חדש לרישום פרטי הספרייה, ואנו מקווים לשים בסופו של דבר את הנתונים גם באתר שלנו www.isragen.org.il. דבר זה יאפשר לחברינו לבדוק בקלות את החומר הנוגע למחקר הגניאלוגי, הנמצא בספרייתנו. ניתן יהיה לחפש לפי כותר, מחבר או נושא.

ממדף הספרים

שני הספרים שלהלן הם מתנה מגב' סופיה קפלן, בעבר נשיאת החברה הגניאלוגית היהודית באוסטרליה.

Jewish Sydney. The First Hundred Years 1788-1888, (סידני היהודית, מאה השנים הראשונות 1788-1888) מאת הלן ברסטן (Helen Bersten), ארכיונאית-כבוד, החברה ההיסטורית היהודית באוסטרליה, הוצ' החברה ההיסטורית האוסטרלית (Australian Historical Society Inc.), 1995. 48 ע'. מטרת החוברת הזו מבוססת על ידי המחברת "זהו אוסף של פריטי מידע, מהמקורות המובאים בביבליוגרפיה... והוא מוגש כך שהמידע ההיסטורי על בתי כנסת, בתי ספר, בתי עלמין, מוסדות צדקה ואישים בקהילה יהיה בר השגה בקלות". הספר מהווה דוגמה בסוגו, והוא מאויר וכולל מפות, ביבליוגרפיה ומפתח. הוא הרחבה של עבודות קודמות, *The Forefathers* וכן *Australian Genesis*. זוהי כרוניקה על העיר סידני לפני שהגירה ההמונית שינתה את פניה של האוכלוסיה היהודית.

Safe Haven; Records of the Jewish Experience in Australia (מקלט בטוח: רישומים על החוויה היהודית באוסטרליה). מאת Malcolm J. Turnbull. הארכיון הלאומי של אוסטרליה, קנברה, 1999. 169 ע'.

טורנבול קיבל דוקטורט בהיסטוריה מאוניברסיטת Deaking על עבודתו "היהדות במלבורן, 1870-1970" (Judaism in Melbourne, 1870-1970). פירסום זה הוא חלק מסדרה של "מדריכי מחקר" בהוצאת

ממדף כתבי העת

חלו מספר שינויים בהפצת הפירסומים של החברות הגניאלוגיות היהודיות בעולם. להלן הפידסומים שאנו מקבלים:

Chronicles, של החברה הגניאלוגית היהודית בפילדלפיה.

Family Finding, של החברה הגניאלוגית היהודית בויסקונסין, ארה"ב (Wisconsin), גם באינטרנט.

Family Legacies, עלון של החברה הגניאלוגית היהודית בניו ג'רזי, ארה"ב, Bergen County, גם באינטרנט.

Generations, של החברה הגניאלוגית היהודית של מישגן, ארה"ב.

Kosher Koala, העלון של החברה הגניאלוגית היהודית בסידני, אוסטרליה.

הספרייה מדפיסה את הגיליונות המופיעים באינטרנט, לשימוש החברים.

פגישות וכנסים

הכנס הבינלאומי לגניאלוגיה יהודית

הכנס הבינלאומי ה-22 של איגוד החברות הגניאלוגיות היהודיות בעולם (IAGJS) התקיים בטורונטו, קנדה, בחודש אוגוסט 2002. הספר המכיל את תוכנית הכנס וההרצאות נמצא בספרייה. הספר בן 400 עמודים והוא כולל את ספר השנה לגניאלוגיה יהודית ואת התוכנה Family Finder. דו"חות על הכנס אפשר למצוא גם בכתבי העת השונים המגיעים לספרייה. למידע נוסף: <http://www.jgstoronto2002.ca>

כנס בינלאומי בנושא היהדות הספרדית/מזרחית

באוניברסיטת בן גוריון התקיים בחודש מאי 2002 כנס בשם "מזרחיות וחינוך: יהדות ספרד ויהדות המזרח בישראל ובתפוצות." מארגני הכנס היו דר' שלמה וייל,

החוג לחינוך באוני' בן גוריון ומר יצחק כרם, מרצה בחוג להיסטוריה של יוון המודרנית, אוניברסיטת אריסטו (Aristotle University), סלוניקי, יוון.

הכנס התקיים בירושלים ובבאר שבע. המושב הראשון היה במוסד "יד בן צבי" בירושלים, והשני בבאר שבע. הוגשו מאמרים בנושאים ובסגנונות שונים. מהשטח האקדמי היו מאמרים כגון "חיים בשוליים או אינטגרציה: המקרה של מהגרים יהודים ממרוקו לקנדה" ו"ממזרחנות לך-אוריינטליזציה: המקרה של יהודי מרוקו". מאמרים אחרים היו בעלי אופי יותר מעשי, כמו הדיון על התינוקות התימנים הנעדרים משנות המדינה הראשונות, וכן הצגת העבודה הנעשית ב"קאסה שלום (Casa Shalom): המוסד לחקר משפחות האנוסים" – "זכרונות מילדות בהודו", והתרומה של משפחת ששון ליהודי שנחאי. הגיוון וההיקף של ההרצאות היוו מבוא פוקח עיניים לשטח מחקר מוזנח זה.

יום עיון בנושא **תור הזהב של יהדות רומניה** התקיים ביוני 2002 בתל אביב, בחסותה של אגודת משפחות הורוביץ ובנוכחות שגריר רומניה בישראל. ניתנו שלוש הרצאות מעניינות ביותר: דר' שלמה לי-לייבוויץ, יושב ראש הקונפדרציה העולמית לתרבות יהודי רומניה, דיבר על "מקורות החסידות ברומניה"; דר' אפרים אופיר, היסטוריון של יהדות רומניה, הרצה על "מקורות הציונות ברומניה"; דר' חיים הורוביץ, גם הוא היסטוריון של יהדות רומניה, הרצה על "הורוביצים מפורסמים ברומניה". הוקרן גם סרט קצר שהופק על ידי הטלוויזיה הישראלית – "צרנוביץ ויהודיה".

למידע נוסף אפשר לפנות לקבוצת הדיון שהוקמה לא מכבר, בכתובת האינטרנט:

<http://groups.yahoo.com/group/horowitzassociation>

הרייט קסו היא הספרנית הראשית של החברה הגניאלוגית הישראלית (IGS).

הארכיון המרכזי עבר לביתו החדש צעד קדימה למחקר הגניאלוגי בישראל ז'ן פייר סטרוויס מתורגם מאנגלית

אם כי מטרתו הראשונית של הארכיון אינה גניאלוגיה, הרי האוספים העשירים שבו משמשים כיום רבים המנסים, דרך המחקר הגניאלוגי, לחשוף את השורשים הקושרים אותם עם עברם היהודי. רישומי קהילות הם לא אחת המקור היחיד המאפשר מחקר גניאלוגי בתקופה שקדמה למיסוד הרישום המטריקלי.

בשנים האחרונות חש הארכיון בצורך למלא את צורכי החוקרים בתחום הגניאלוגיה. בעתיד מיועד הארכיון להשתתף ברשת ההשאלה העולמית של ספריית המורמונים (LDS) וכך תהיה גם לגניאלוגים הישראליים גישה למאגר העצום של המיקרופילמים של LDS. יש לקוות כי לפחות חלק מהמיקרופילמים יימצאו כאן באופן קבוע.

הקטלוג המלא של LDS נמצא באתר האינטרנט www.familysearch.org

הספרייה המורמונית הפיקה תקליטור CD-ROM הכולל את הקטלוג של הפריטים היהודיים, והוא נמצא בספריית החברה הגניאלוגית הישראלית.

מועצת המנהלים של הארכיון כוללת נציגים של ממשלת ישראל, הסוכנות היהודית, החברה ההיסטורית הישראלית, האקדמיה למדעים, האוניברסיטה העברית, אוניברסיטת תל אביב ואוניברסיטת בר אילן. הארכיון הוא חברת מלכ"ר ציבורית, ופטורה ממיסים.

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי, רחוב ז'בוטינסקי 46, ירושלים. ת"ד 1149, ירושלים 91010
טלפון: (02) 563 5716, פקס: (02) 566 7686

אינטרנט: <http://sites.huji.ac.il/archives>
דואר אלקטרוני: archives@vms.huji.ac.il
שעות הפתיחה: ימים א' עד ה', 8:30 עד 15:30. סגור בימי ו' ובשבת.

אוטובוס מס' 13 מהתחנה המרכזית.

ארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי (CAHJP) עבר לביתו החדש, ברחוב ז'בוטינסקי 46, ירושלים.

המבנה החדש, בשכונת טלביה השקטה, לא רחוק ממשכן הנשיא, הוא ניגוד דרמטי למקום הישן, בקמפוס גבעת רם של האוניברסיטה העברית. המקום החדש יאפשר לארכיון להרחיב את פעילויותיו ולשפר בהרבה את השירות. חדר הקריאה הוא יותר גדול, יש מקום נרחב לספרי יעץ ואנציקלופדיות, והגישה אליהם נוחה. מטרתו של הארכיון היא לשמור על רצף התיעוד ההיסטורי המשקף את העבר המשותף של העם היהודי, ולסייע במחקר.

הארכיון המרכזי הציל ושימר את שרידי הארכיונים של מאות קהילות יהודיות, ארגונים ואישים מכל העולם. הוא מוסיף באופן קבוע פריטים לאוסף, על ידי איתור מיסמכים ברחבי העולם וצילומם, או הבאת המיסמכים המקוריים לירושלים. בניגוד לשני הארכיונים האחרים בירושלים – יד ושם והארכיון הציוני – ההיקף ההיסטורי והגיאוגרפי של הארכיון המרכזי הוא רחב ביותר, ומשתרע על פני מאות שנים. יש בו מיסמכים מהמאה ה-12, וחומר ממרכז אירופה, ממערבה וממזרחה, וכן מארצות האיסלאם, צפון אמריקה ודרום אמריקה, דרום אפריקה ומזרח אסיה.

בגלל בעיות תקציב, החומר בארכיון איננו ממוחשב עדיין. החיפוש בקטלוג הכרטיסיות לא תמיד קל, מאחר שהכרטיס כתוב בשפה של המיסמך המקורי: מיסמכים עבריים מקוטלגים בעברית, מיסמכים רוסיים באותיות קיריליות, וכן הלאה.

קטלוג משנה, הנוגע ליהדות פולין פורסם לפני שנים, וגירסה מעודכנת עומדת לצאת. הדסה אסולין, מנהלת הארכיון, מקווה כי בשנת 2004 יהיה חלק מן הקטלוג באינטרנט.

רישום נתונים גניאלוגיים * יהודה קלוזנר

א. שמות משפחה. ניקח, לדוגמה, את השם KLAUSNER. איך נכתוב שם זה בעברית? אני עצמי, יחד עם הרבה אחרים, כותב את שמי קלוזנר. אחי, ורבים אחרים, כותבים קלויזנר, בן דודי כותב קלאוזנר וגם לדרך כתיבה זו מצטרפים רבים. אלו צורות האיות המקובלות. אולם יש גם צורות איות אחרות. אבי ז"ל

3. שמות

רישום השמות מהווה את הנקודה הקריטית ברישום הגניאלוגי, במיוחד כאשר יש לנו בסיס נתונים גדול, של למעלה מ-500 רשומות (אנשים). הנגישות של הנתונים תלויה ברישום הגיוני של השמות. מספר בעיות עולות בתחום רישום השמות.

כתב את שמו, על-פי היידיש, קלאוזנער. נוסף על כל אלה מצוי גם הכתיב קלוסנר וקלאוסנר.

נכון הוא גם המקרה ההפוך. איך נאיית באנגלית את השם קלוזנר? KLOSNER, KLOISNER, KLAUSNER, KLAUSSNER, CLOISNER, CLOISSNER? את השם SCHWARZ, שפירושו "שחור" בגרמנית, ניתן לכתוב ב-28 איותים שונים.

מצד שני, כאשר אנחנו עובדים עם תוכנה גניאלוגית, חשוב שתהיה לנו אפשרות זמינה להגיע, למשל, לכל האנשים ששםם KLAUSNER באמצעות הקלדת השם פעם אחת בלבד, ללא צורך להקליד צורות שונות של השם.

באופן כללי, בכל שם רצוי להשתמש באיות הפשוט ביותר לזכירה. לפי הכללים שקבעתי לעצמי, אם השם הוא במקורו גרמני, אני משתמש בכתיב הגרמני, כלומר WAIS, WEISS, SCHWARZ (ולא WEIS, WEISZ, WAIS וכדומה), BAUM (לא BOIM). לעומת זאת, את הנוסח האנגלי של וייס אני רושם WHITE, אף על פי שמקור השם הוא גרמני. כמובן, תמיד יש להשתמש בשיקול דעת ובשכל הישר. הכלל הוא: מינימום וריאציות באיות השמות.

אם אנו בכל זאת מעוניינים לשמור על האיות המקורי של השם, הן אם זו הצורה שבה בעל השם כותב את שמו והן אם זו הצורה שמצאנו במקור שהשתמשנו בו, יש תמיד אפשרות לרשום צורה זו של השם ב"שדות החופשיים" של התוכנה.

נשים יש לרשום תמיד בשם הנעורים שלהן (שם המשפחה לפני הנישואין).

לכל תוכנה גניאלוגית כללים משלה לרישום שם המשפחה, ויש לעבוד לפי כללים אלה. יש תוכנה הדורשת לרשום את השם בין סוגריים מרובעים, תוכנה אחרת בין לוכסנים או באותיות "גדולות" (capitals) ועוד: KLAUSNER/Klausner/, [Klausner].

אם שם המשפחה אינו ידוע, יש לרשום לפי הכללים שנקבעו בתוכנה, למשל [Unknown], /Unknown/, UNKNOWN, וכו'.

ב. שמות פרטיים. בעיית השמות הפרטיים דומה. Isaak, Icek, Icehak, Isik, Eisik, Ajzek, Icyk, Itzik, Itsig, Izsak, Isik, Yitzchak, Itzchak, כמובן, איותים שונים של השם יצחק. איותים שונים של השם העברי חנה יכולים להיות Chane, Chanzie, Chana, Hanna, Hanah, Hanche, Chantse, Annie ולעתים גם Ann. ראו בעניין זה את הבעיה המועלית על ידי פיקהולץ (פיקהולץ, 2002).

בכל המקרים האלה, יש להשתמש באחת מצורות השמות השונים, דצוי הצורה המקובלת ביותר והקלה ביותר לזכירה, כגון Isaac או Hanah, Yitzchak או Chana או כל צורה אחרת. גם כאן קיימת האפשרות לרשום ב"שדה החופשי" את השם המופיע במקור או השם שהאדם המסוים משתמש בו.

אם השם הפרטי אינו ידוע יש לרשום Unknown או Unidentified.

יש אנשים בעלי שני שמות, שמופיעים בדרך כלל ביחד, כגון יהודה אריה, יששכר דב, יחיאל מיכל, בנימין זאב וכו'. אחרים קיבלו זוג שמות לזכר הסבים משני הצדדים, או כדי לכבד את זכרו של "צדיק" נערץ, או מסיבות אחרות: יעקב חיים, משולם זושיא, חיה שרה, רבקה רחל, יעקב יוסף, צבי אלימלך וכו', או זוגות אחרים של שמות שבהם השם השני הוא הצורה המקובלת ביידיש של השם הראשון או איזה שהוא "כינוי" הנגזר מהשם הראשון: אריה לייב, צבי הירש, אפרים פישל, שמואל שמלקה, שלמה זלמן וכו'.

כאשר יש זוג שמות או אפילו שלושה שמות, המנהג הוא שלא להפוך את הסדר שלהם.

ג. שמות מקומות. שמות שונים לציון אותו מקום הוא דבר שכיח ביותר. שמות המקומות הוחלפו כאשר, לאורך ההיסטוריה, אזורים שלמים החליפו ידיים, מפולין לרוסיה, לגרמניה, לאוסטרו-הונגריה, לאוקראינה וכו'. ברטיסלבה (סלובקיה), פרסבורג (גרמנית), פוז'וני (Pozsony-הונגרית) – כולם שמות של אותה עיר, ובאופן דומה: Grosswardein (גרמנית), Nagyvárad (הונגרית), Oradea (רומנית).

יש לציין עוד, כי בספרות, וכן בשפת היום יום, השתמשו היהודים לעיתים בשמות "יהודיים" למקומות השונים. כך, למשל, את עיר Deutschkreuz (גרמנית), Nemetkeresztur (הונגרית) כינו יהודים בשם צלב, Rzeszow (פולנית) היתה בפיהם רישא ועוד אחרים.

בארצות מסוימות, בעיקר בפולין, היו מקומות אחדים בעלי אותו שם. להלן מספר דוגמות (יש עוד הרבה):

Bereznica (Polesie gubernia), Bereznica (Wolyn gubernia); Bielsk (Bialystok gubernia), Bielsk (Warsaw gubernia); Janow (Kielce gubernia), Janow (Lwow gubernia), Janow (Tarnopol gubernia); Leszno (Poznan gubernia), Leszno (Warsaw gubernia); Nowe-Miasto (Lodz gubernia), Nowe-Miasto (Poznan gubernia), Nowe-Miasto (Lwow gubernia), Nowe-Miasto (Warsaw gubernia).

דרך אחת לרישום שמות מקומות היא להשתמש בשם העכשווי, בידיעה שהשם עלול להשתנות, אפילו בתוך תקופת זמן סבירה. דרך רישום אחרת היא זו המקובלת ב"יד ושם" (ספקטור 2000) – לרשום את שם המקום כפי שהיה ערב מלחמת העולם השנייה (1939).

יש לשים לב לכך שלפני שהתחילו להשתמש בשם משפחה – בסוף המאה ה-18 ואף מאוחר יותר – אחת הדרכים להבחין בין אנשים היתה (בין היתר) לציין, על יד שמם, את שם המקום שבאו ממנו: ר'אביגדור מבילגוראי (Bilgoraj), ר'אבטליון ממז'נה, ר'אברהם מפראג, ר'אברהם מלסנה (Leczna) ועוד.

ד. ה"מעמד". המעמד של כהן, לוי וישראל מועבר, כידוע, מאב לבן. אפשר לרשום זאת אחרי השם: כהן, כהן, לוי, הלוי, ישדאל, או לסמן [K], [L], [L*], [I], [I*]. לדוגמה: שמחה רפפורט כהן, פינחס הורוביץ

* ראו גם שרשרת הדורות כרך 16 מס' 4

ביבליוגרפיה

פיקהולץ, ישראל: ניתוח לפי שמות פרטיים. שרשרת הדורות: כרך 16 מס' 4, 2002.
ספקטור, שמואל: מפעל פנקסי הקהילות של יד ושם. שרשרת הדורות: כרך 14 מס' 3, 2000.

הלוי, וכדומה (Simcha RAPPAPORT Kohen, Pinchas HOROVITZ Halevi).

יש משפחות שידוע שהן משתייכות לאחד המעמדות. ידוע, למשל, שהמשפחות רפפורט, שפירא, רבינוביץ, כ"ץ הם כוהנים. משפחות הורוביץ, הלר, רובין ועוד, הם לויים ומשפחות אנגלמן, למשל, יחד עם רוב עם ישראל, הם ישראלים. אולם, יש לזכור כי השם עצמו אינו בשום אופן אינדיקציה בלבדית להשתייכות למעמד.

ביקורת ספרים

ללא ספק שאף פרופ' סג שספרו יגיע לרמת ספרו של לרידו, אך הוא לא השיג אותה לגמרי, בעיקר מכיוון שהסתמך לרוב על תעודות ועבודות מן המאה ה-19 ומעט מן המאה ה-18 להוציא כמובן את התנ"ך והתלמוד.

לסיכום, זהו ספר טוב שיהיה לעזר רב לגניאלוגים המחפשים את שורשיהם בתוניסיה והביבליוגרפיה הרחבה המצורפת מוסיפה לערכו.

Four Jewish Families in Philadelphia. Leonard Markowitz. Baltimore, Gateway Press, 2000 (ארבע משפחות יהודיות בפילדלפיה). 490 ע'. מפתח. ביבליוגרפיה.

סקירה מאת שלום ברונשטיין

לנרד מרקוביץ, הנשיא הנוכחי של החברה הגניאלוגית היהודית של פילדלפיה רבתי הגיש למשפחתו אוצר רציני, של למעלה מארבע מאות עמודים. ארבע המשפחות שהוא חוקר הן משפחות הוריו והורי אשתו. אולם, הוא אינו מגביל עצמו למשפחות המצומצמות, אלא מציין גם את האחים והאחיות של האנשים שהתחתנו עם ארבע המשפחות האלה. במבוא קצר הוא מציג את העיירות השונות, בליווי תמונות מ"הארץ הישנה" (the 'old country'). באופן מיוחד התרגשתי כאשר ראיתי צילום של האניה שבה הגיעו מאירופה לפילדלפיה סבי מצד אבי, אמו ואחותו, בשנת 1910. קרובי משפחה של המחבר הגיעו באותה אניה, שנה לפני כן. מרקוביץ מביא בספרו כתובות של דורות קודמים – ובשביל יליד פילדלפיה זהו דבר מעניין במיוחד. הקורא מוצא את הרחובות המוכרים, ויכול לראות בדמיונו את בתי השכונות היהודיות המשגשגות, במקומות שהם ריקים מיהודים כבר עשרות שנים. אחדים מקרובי משפחתו חיו בשכונה שגדלתי בה. המחבר מוסיף גם קטעים תיאוריים קצרים לאקדוות מרשימות השמות שהוא מביא. כך, למשל, אנו קוראים סיפור על אחד מבני המשפחה, שבהיותו בפולין במסע שערך לשם בשנות ה-1920, קנה למשפחתו אספקת

Sebag, Paul. Les noms des Juifs de Tunisie; origines et significations. Paris, L'Harmattan, 2002. 170p.

מטילדה טג'ר

ספר חדש זה איננו הראשון הודו בשמות יהודי מדינות צפון אפריקה. הניסיון הראשון במאה ה-20, לאסוף ולהסביר את שמות היהודים מאיזור זה, היה פרי עטו של הרב מוריס אייזנבט (Eisenbeth Maurice) בספרו *Les Juifs d'Afrique du Nord; demographie et onomastique*, אשר יצא לאור באלג'יר ב-1936. אחריו הוציא אברהם לרידו (Laredo) את ספרו הנפלא *Les noms des Juifs du Maroc*: והמעמיק ביותר במדריד ב-1978. ייחודו של ספר זה הוא שעבור כל שם משפחה, הביא המחבר את מקור השם וצירף ביוגרפיות של האנשים החשובים אשר נשאו את השם, בהסתמכו על תעודות רבות מאוד שגילה בארכיונים שונים בספרד. לרידו הוסיף עבור כל שם את המקור בו מצא אותו ובכך השלים את כל הנתונים. אולם לרידו עסק בשמות יהודי מרוקו בלבד, שהיו אומנם את הקהילה הגדולה ביותר.

בשנת 1999, הוציא לאור יוסף טולידנו (Toledano) את *Une histoire de familles; les noms de famille juifs d'Afrique du Nord*. טולידנו נשען על ספרו של לרידו אך הרחיב את היריעה לצפון אפריקה כולה, דהיינו: מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה. לעתים חלק טולידנו על הסבריו של לרידו, הביא הסברים חדשים אך לא התמיד בהצגת מקורותיו. ייחודו של ספר זה הוא שנוסף לביוגרפיות של אנשי שם מן העבר, הציג טולידנו במקרים רבים גם ביוגרפיות של אנשים שחיו או עדיין חיים במחצית השניה של המאה העשרים.

ספרו החדש של פרופ' פאול סג על שמות יהודי תוניסיה כתוב בקפידה רבה. המחבר התאמץ לציין את מקורו של כל שם בהציגו את צורתו הדקדוקית במקרים הנחוצים. השמות הגיאוגרפיים מהם נגזרו שמות המשפחה נבדקו היטב וצויין המקור הבדוק. מדי פעם הוסיף סג ביוגרפיות שמצא במקורות בהם השתמש.

את המחיר הכבד שגבו הנישואין המעורבים, אבל בזמן מוצאים גם את רשימות הרבנים הצעירים והמחנכים היהודים. בתקופה של שמונה שנים בלבד אסף מרקוביץ כמות אדירה של מידע על משפחתו. הספר נועד למשפחתו, וברור כי העניין שהוא יעורר בציבור הרחב יהיה מוגבל. מאכזבת במידה מסוימת העובדה שאין מפתח שמות, שהיה מקל על הקורא למצוא את האנשים המוזכרים בספר. ארבע המשפחות העיקריות הנדונות בספר הן אכן בנות מזל שמרקוביץ לקח על עצמו לרשום את תולדותיהן וכך להגיש להם מלאכת מחשבת גניאלוגית.

פחמים לכל החורף, או על קרוב אחר שאהב את ספורת הצלילה. אחד שימש כקניין במחלקת הכובעים של חנות "גימבלס" (Gimbels) המפורסמת, ואחר נהנה ממשחק הגולף. בצורה זו, אנשים שהיו עד עתה רק שמות חוזרים פתאום לחיים. יש, כתמיד, גם נגיעה לשואה, מאחר שמרקוביץ מספר גם מה קרה למשפחתו שנשארה באירופה. במבוא הוא מציין כי הסיבה העיקרית לכתיבת הספר היא אמונתו כי "על בנינו ובני בנינו להבין ולהעריך את המורשת שלנו". כמו בכל המשפחות היהודיות באמריקה, כאשר אנו קוראים את שמות המשפחה של בני הדורות האחרונים, אנו דואים

סיכומי מאמרים מתוך כתבי עת זרים

שיוניים רבים בעיקר מאז שחאלב נכללה באימפריה העות'מנית. במאה העשירית היגרו אליה יהודים מעירק השכנה. אחרי גירוש ספרד ב-1492, התיישבו בחאלב מספר רב של גולים. מהר מאוד הם הפכו למנהיגי הקהילה ובראש עמדת בני משפחת קצין (Kassin). עם עלייתם לשלטון של "התורכים הצעירים" שהחליפו את העות'מנים ב-1908, עזבו את חאלב רבים מן היהודים והיגרו בעיקר לארה"ב, מקסיקו וארגנטינה.

פיליפ אבן-צור הוסיף וחיטט במדור "חאלב" בארכיון כי"ח בפריז. הוא מצא שם רשימות שמיות של תלמידי ביי"ח כי"ח שסיימו את לימודיהם ב-1879. טבלה זאת כוללת את המקצוע של כל אחד ובמקרים בודדים גם את מקום מגוריו כגון ביירות (לבנון), אלכסנדריה (מצרים), מרסיליה (צרפת) ומנצ'סטר (אנגליה).

לפני המדורים הרגילים של ביקורת ספרים ושל הבאת המאמרים הדנים בנושאים ספרדיים מן העיתונות הגניאלוגית העולמית, חותם את החוברת מאמרו המעניין של אביגדור גילריוז (Guleryuz), האוצר הראשי של המוזיאון היהודי של תורכיה. המוזיאון נחנך בנובמבר 2001 בתוך בית הכנסת "זולפאריס (Zulfaris) ברובע קאראקוי (Karakoy) שבאיסטנבול. הצגת הגניאלוגיה של יהודי תורכיה היא אחת המטרות העיקריות של המוזיאון, המנסה לאסוף עד כמה שניתן תעודות משפחתיות, עצי משפחה, כתובות וכו'. המחבר הוסיף למאמרו סקירה קצרה על תולדות יהודי תורכיה מאז המאה ה-15, ואייר בטבלה המתארת אוסף של כ-50 תמונות חתונה. רשומים: שנות הנישואין מ-1800 ועד 1974, שמות הכלות והחתנים והמקומות בהם התקיימו הנישואין.

Revue du Cercle de Généalogie Juive, No.70, Tome 18, Avril-Juin 2002

מטילדה טג'ר

במאמרו מביא ג'ן-פייר קלייץ (Kleitz) את הנתונים המלאים של מפקד האוכלוסין מחבל אלזס, צרפת, לשנת 1784, עבור הכפרים והעיירות הבאים: Pfaffenhoffen, Schwindratzheim, Neuwiller, Ingenheim, Offwiller Lichtenberg, Ingwiller. מקס פולונובסקי (Polonovski) ממשיך בפיענוח כתובות מדרום צרפת משנת 1783, הנמצאות בארכיון בית הכנסת "בית צדק" בטורונטו, קנדה. פולונובסקי הגדיל והוסיף מאורעות היסטוריים מאותה התקופה. בהתבסס על ספרי הרישום של הקונסיסטוריה היהודית בפריז, מצאה קלודי בלמונט (Claudie Blamont) את הגניאלוגיה של בנו של רוכל, אבלארד לוי (Abélard) Levy, שהיה אחד משני היהודים הראשונים שנתקבלו בשנת 1813 בבית הספר הגבוה היוקרתי Normale Supérieure שבפריז.

לבסוף, לא נפקד מקומו של האינטרנט. ג'ורג' גראנר (Georges Graner) ממליץ שלא לפחד ולהשתמש בכלי אדיר זה, היכול לסייע הן במציאת מקום מסויים באירופה, הן במציאת קשרים משפחתיים.

ETSI- vol. 5, no.17, Juin 2002

מטילדה טג'ר

זאת הפעם הראשונה שקהילת חאלב (סוריה) זוכה למאמר במסגרת "עצי" ועל כך ברכות למערכת. שרינה רופא (Sarina Roffe) כותבת על תולדות הקהילה העתיקה, בת 3000 שנה. מאז היווסדה עברה הקהילה